

SOSIALØKONOMEN

Nr. 9 1981 årgang 35

Redaksjon:

Arne Jon Isachsen
Steinar Juel
Morten Reymert
Asbjørn Rødseth

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Finn Anonsen
Jarle Berge
Kristen Knudsen
Knut Arild Larsen
Jørn Rattsø
Henning Strand
Steinar Strøm
Arild Sæther
Aina Uhde
Per Halvor Vale
Stein Østre

SOSIALØKONOMEN

ISSN 0038-1624

Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann:
Nils Terje Furunes

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 10 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli og august.

Sekretariat:

Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 20 22 64

Abonnementpris kr. 125,-
pr. år. Enkeltnummer kr. 14,-

INNHOOLD

LEDER

Nasjonalbudsjettet 3

AKTUELLE KOMMENTARER

OLE MYRVOLL:

Oslogruppen 4

BENT VALE:

Støtten til norsk jordbruk 7

ARTIKLER

ANDERS SKONHOFT:

Trekk ved den regionale industriutvikling i Norge etter
krigen 9

KÅRE P. HAGEN:

Inflasjon, skatt og prisvridning mellom konsum og
investeringer i produksjonskapital 16

PORTRETT

BJØRN TRETIVOLL:

Behov for flere økonomer i pressen 24

DEBATT 27

ANNONSEPRISER (EKSKL. MOMS):

1/1 Side 1 325,-
3/4 side 1 050,-
1/2 side 700,-
1/3 side 500,-
1/4 side 400,-

Farvetillegg: kr. 600,- pr. ekstra farve.

Tillegg for utfallende format: 10%

Bilagspriser oppgis på forespørsel.

Prisene er eksklusive klisjearbeid.

Tidsfrist: Innen 5. i utgivelsesmåneden.

Klisjeraster: Omslag 40 linjer.
Innmat 48 linjer.

Omslag: 180 g Invercote.

Innmat: 90 g Hunscode.

Trykt i offsett.

Reklametrykk A.s, Bergen

MILJØVERNDEPARTEMENTET

FØRSTEKONSULENT (Vikar)

til Ressursavdelingen, som er tillagt hovedansvaret for samordning av ressursforvaltningen i Norge. Ressursbudsjettering er en sentral oppgave, og stillingen er tillagt arbeidet med fiskerispørsmål. Hovedoppgaver vil være arbeid med fiskeridelen i ressursbudsjettet, deltakelse i styrer, råd og utvalg samt planlegging og oppfølging av utredningsprosjekter.

I arbeidet vil det være behov for utstrakt kontakt med andre departementer, direktorater og forskningsinstitusjoner.

Til stillingen ønskes søkere med utdanning som fiskerikandidat, sivil-/sosialøkonom e.l.

Kjennskap til fiskeriforvaltningen og fiskeriforskningen vil være en fordel.

Vikariatet vil vare ca. 4 år.

Nærmere opplysninger ved byråsjef Pål Erik Holte i tlf. 11 77 61.

Lønnstrinn-24.

Søknader innen 1. desember til
MILJØVERNDEPARTEMENTET
Administrasjonskontoret
Postboks 8013 Dep., Oslo 1.

FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET

Konsulenter/Førstekonsulenter

TIL SKATTEØKONOMISK GRUPPE

Gruppen har et hovedansvar for departementets arbeid med pris- og inntektspolitiske spørsmål, makroøkonomiske og fordelingspolitiske virkninger av skattepolitikken, inntektssiden på de offentlige budsjetter og et vesentlig medansvar for utformingen av finanspolitikken generelt. Videre har gruppen hovedansvaret for departementets arbeid med makroøkonomiske vurderinger av primær- og fylkeskommunenes økonomi, herunder kommunenes inntektssystem og skatteutjamning.

Gruppens arbeidsform er sterkt team-preget og virkemiddelorientert. Det forutsetter at gruppens medarbeidere bidrar på flere områder i det løpende arbeid. Arbeidet er i stor grad basert på bruken av den generelle planleggingsmodellen MODIS IV. I tiden framover regner en også med å videreutvikle bruken av analyse- og regnerutiner på spesielle områder.

Fra november 1981 er det to ledige saksbehandlerstillinger i gruppen. I samband med nytilsettingene vil arbeidsfordelingen innen gruppen bli revurdert. Arbeidsoppgavene for nye saksbehandlere innenfor gruppens arbeidsområde vil i noen grad kunne tilpasses spesielle kvalifikasjoner og interesser.

Stillingene passer for sosialøkonomer, siviløkonomer eller søkere med tilsvarende utdanning. Det vil bli lagt stor vekt på teoretiske kunnskaper og analytiske evner. Både nye kandidater og søkere med erfaring vil bli vurdert.

Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Hallvard Borgenvik i tlf. 11 98 29, eller underdirektør Jan A. Halvorsen i tlf. 11 98 17.

Lønnstrinn 18-21/23 eller 24 etter kvalifikasjoner.

Søknader innen 18. desember til
FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET,
Administrasjonskontoret,
Postboks 8008 Dep.,
Oslo 1.

Nasjonalbudsjettet

Det fremlagte stats- og nasjonalbudsjett for 1982 presenterer det økonomiske opplegg til den avgåtte regjering. Budsjettopplegget for 1982 er preget av et spenningsfelt mellom de målsetninger som er skissert for den makroøkonomiske politikk og det politiske opplegg en i praksis har funnet mulig. Alle budsjettene siden 1977/78 har dette preg. Det betyr at finanspolitikken er presentert som stram, men av fremstillingen i nasjonalbudsjettene kan det virke som om regjeringen egentlig hadde ønsket den enda strammere.

For 1982 er det lagt opp til at statens underskudd før lånetransaksjoner, eksklusive oljeskatter, ikke skal øke i nominelle kroner fra 1981. Underskuddet målt i faste kroner vil da reduseres i 1982. Dette må dog sees på bakgrunn av en oppjustering av underskuddet for 1981 fra revidert nasjonalbudsjett.

Tilstramningen i finanspolitikken etter 1977/78 har stort sett bestått i å redusere veksten i underskuddet eksklusive oljeskatter. Erfaringen i 1970-årene har vist at det er relativt enkelt å føre en ekspansiv finanspolitikk, men svært vanskelig å stramme til igjen senere. Dette har bl.a. sammenheng med at den økte offentlige aktivitet i lavkonjunktoren har vært av en slik karakter at de offentlige utgifter også senere er blitt bundet opp. F.eks. fører økte investeringer i sykehus til en senere varig økning i driftsutgiftene.

På bakgrunn av erfaringene fra 1970-årene har noen trukket den konklusjon at finanspolitikk i fremtiden ikke bør brukes som et konjunkturpolitisk virkemiddel. Mer fruktbart kunne det være å stille spørsmål om hvordan finanspolitikken kunne bli mer velegnet til å løse stabiliseringspolitiske problemer. Med dette spørsmål for øye kunne man starte med å kartlegge hvor fleksibelt forskjellige typer offentlige aktiviteter kan benyttes som konjunkturpolitiske virkemidler.

Som et motstykke til en ekspansiv finanspolitikk har en i de siste årene lagt opp til en stram kredittpolitikk. Statsbankenes utlånsrammer er skåret betydelig ned og måltallene for de private bankenes utlånsvekst har vært små i forhold til bankenes innskuddsvekst og kundenes kredittetterspørsel. Dette preger også opplegget for 1982. Erfaringene de siste 4-5 årene indikerer imidlertid at det er svært vanskelig å gjennomføre et økonomisk opplegg der kredittpolitikken skal virke som hovedbremsen i etterspørselsreguleringen. Kreditttilførselen fra de private bankene har således blitt klart større enn det regjeringen har lagt opp til i perioden.

I kredittpolitikken står en nå i en vanskelig valgsituasjon. Skal en forsøke å lette gjennomføringen av kredittopplegget ved å ta enda et skritt i retning av å følge Renteutvalgets innstilling om å innføre mer

markedsbestemte renter? Med det lave kreditttilbudet det legges opp til i 1982 vil likevektsrenten ganske sikkert ligge betydelig over nåværende nivå. Det kan stilles spørsmål ved om en slik renteutvikling vil være ønskelig.

Et annet alternativ kan være å opprettholde på mer permanent basis en form for direkte regulering av bankenes utlån. Dette vil imidlertid innebære et skritt tilbake i forhold til de prinsipielle retningslinjer regjering og Storting tidligere har gitt for en mer markedsorientert kredittpolitikk. Dessuten vil det resultere i en betydelig vekst i det uregulerte kredittmarked.

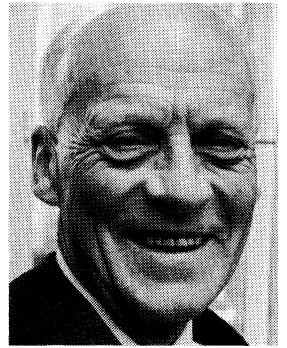
Det tredje alternativet er å fortsette å basere kredittpolitikken på bruk av de indirekte virkemidlene som primærreservekrav, plasseringsplikt, markedspapirer og valuta-swapper. Med de spenninger som ligger i budsjettet må en da være oppmerksom på at risikoen for overskridelser vil være stor.

Ut i fra de utsagn som hittil er kommet fra den nye regjeringen er det vanskelig å si noe om hvilke valg denne vil gjøre. Den vil imidlertid kunne gjøre valgalternativene i kredittpolitikken noe mer attraktiv ved å foreta ytterligere tilstramninger i finanspolitikken.

AKTUELLE KOMMENTARER

Oslogruppen

AV
OLE MYRVOLL

I formålsparagrafen for Oslo-gruppen heter det bl.a.:

«Oslo-gruppen er en ad hoc gruppe av samfunnsinteresserte privatpersoner som, med forskjellig bakgrunn, har sett med bekymring på enkelte viktige sider av landets økonomi, spesielt p.g.a. de problemer som oljeutvinningen fører med seg.»

Det fremgår ellers av utredningen at gruppen formelt ble opprettet høsten 1980 med et styre på 7 medlemmer og et råd på 47 medlemmer. Gruppen har hatt et eget sekretariat med avdelingsdirektør Egil Bakke som leder.

Det er ikke gitt noen begrunnelse for valget av navnet «Oslo-gruppen», men det spiller forsåvidt heller ingen rolle. De 7 styremedlemmer er nok bosatt i Oslo, men de 47 rådsmedlemmer representerer kjente personligheter med relativt vid geografisk, næringsmessig og forsåvidt politisk spredning.

Den fremlagte utredning kan egentlig sies å falle i tre ulike deler, nemlig:

1) Kapitlene II–IV som er en oversikt over de industrialiserte lands problemer, Norges økonomiske situasjon og Norge og oljevirksomheten.

2) Vedlegg. En rekke separate utredninger om visse sider av europeisk økonomi, norsk økonomi og oljevirksomhet.

3) Kap. V som inneholder gruppens vurderinger og tilrådinger.

Det faller naturlig her å behandle utredningen i denne rekkefølgen, fordi det er de faglige utredningene som skal danne grunnlaget for gruppens vurderinger og tilrådinger.

La det være sagt med en gang at den utredningen som er gitt i kapitlene II–IV ligger – såvidt jeg kan vurdere den – på et meget høyt faglig nivå. Den er velskrevet og rikt utstyrt med illustrerende diagrammer og oversiktlige tabeller. Fordelingen av stoffet synes vel disponert for å gi et konsentrert bilde av den økonomiske utviklingen i Norge i 70-årene og stillingen ved inngangen i 80-årene.

Det synes å være liten grunn til her å gi en nærmere omtale av disse kapitlene bortsett fra å anbefale utredningen som informativ og nyttig lesning for interesserte. Jeg kan likevel ikke motstå fristelsen til en kritisk merknad om noe som etter min mening

mer er en liten detalj enn et hovedpunkt. Det gjelder side 72 om virkningen av statens oljeinntekter: «Statens oljeinntekter skiller seg fra de ordinære person- og bedriftsskatter ved at de ikke reduserer de private disponible inntekter og derved fører til lavere forbruks- og/eller investeringsetterpørsel». Dette er åpenbart ikke riktig. Den private disponible inntekt for oljeselskapene ville selvfølgelig ha vært langt større uten oljeskattene. At den kontraktive effekt på etterspørselen etter innenlandske varer og tjenester er annerledes – og mindre – for oljeskatten enn for andre ordinære inntektsskatter er noe annet, og det er vel det forfatterne egentlig vil ha fram. Men så heter det videre: «Oljeskattene kan betraktes som en ekstraintekt (stønad) fra utlandet på like linje med et gigantisk Marshall-hjelpeprogram anno 1980». Dette er høyst misvisende. Oljeskattene er resultat av inntekt skapt av økonomisk virksomhet på norsk territorium av norske naturressurser, kapital og arbeid. I så måte atskiller ikke denne virksomheten seg fra f.eks. gruvevirksomhet eller skipsfart ved annet enn virksomhetens karakter og verdienes størrelse. Når jeg trekker fram dette forholdsvis ubetydelige poenget, er det fordi slike uttrykk som «stønad fra utlandet» og «Marshallhjelp» lett faller i øynene og vil ha en tendens til å vandre videre hos publikum.

Blant utredningene i vedleggene er det (nr. 2) en meget informativ oversikt over «Noen internasjonale erfaringer fra 1970-årene» av direktør Kjell Andersen. Kort og grei.

Videre har Oslo-gruppens sekretariat i Vedlegg nr. 3 utarbeidet en oversikt «Sammenhengen mellom norsk eksport, relativ kostnadsutvikling i Norge og industriproduksjonen i utlandet». Det er en fiks liten økonometrisk undersøkelse som forsøker å kvantifisere virkningene av de to nevnte komponentene på norsk eksport. Kort sagt antyder undersøkelsen at en økning i industriproduksjonen hos våre handelspartnere på *en* prosent resulterte i en volumvekst i norsk eksport på 1,66 prosent i estimeringsperioden. I lavkonjunkturer betydde hver prosent forverring av det relative kostnadsnivå i forhold til nivået i 1970 et redusert eksportvolum på 0,15 prosent.

I vedlegg 4 er gjengitt en utredning av Petter Jakob Bjerve: «Kva hendte i 1970-åra konjunkturpolitisk».

Siden denne er tidligere trykt i Sosialøkonomen, er det ingen grunn til å gå nærmere inn på den her. Likevel bør det nevnes at uredningen, som en kunne vente fra den forfatteren, gir en klar og skarp analyse av konjunkturpolitikken i 1970-årene. Den bør gi både departementene og ikke minst politikerne grunn til alvorlig selvransaking.

Vedlegg 5 og 6 er en utredning til Oslo-gruppen fra et konsulentfirma Petroplan a/s, henholdsvis på engelsk og norsk om «Forvaltning av petroleumssektoren, Organisasjonsmessige forhold». Siden Oslo-gruppen ikke tar annet standpunkt til utredningen enn at de konkrete forslag som antydes i rapporten bør drøftes på en fordomsfri måte, er det neppe grunn til å gå nærmere inn på den her og nå. Dette så meget mindre som rapporten kunne trenge en hel artikkel for seg og dessuten fordi den på enkelte punkter er svært uklar.

Hovedinteressen omkring Oslo-gruppens utredning må nødvendigvis samle seg om Kap. V *Vurderinger og tilrådinger*.

Det er her de mange «bekymrede» personer ventes å gi *sin* oppskrift på hvorledes en kan oppnå full sysselsetting og økonomisk vekst uten inflasjon. De har da også selv gitt uttrykk for som sitt ønskemål at disse forhold skal oppnås uten at «de sentrale sosiale hensyn skyves til side» (s. 79 sp. 2). Dessverre er gruppens tilrådinger gitt en så generell utforming også på en rekke felter som henger sammen, slik at det blir vanskelig å gi en systematisk fremstilling og vurdering av hovedpunktene, uten å gi et misvisende inntrykk. Med disse forbehold vil jeg forsøke følgende gruppering:

1) *Tilstramning av den offentlige finanspolitikk*, slik at «statsbudsjettets underskudd (når oljeinntektene holdes utenom) må reduseres» (s. 80 sp. 2). Denne tilstramningen må da skje etter at det er brakt i forslag skattereduksjoner på i alt 6,2 mrd. kroner, hvorav fjerningen av overskuddsskatten på selskaper utgjør hele 3,6 mrd. (s. 91). Hvordan gruppen har gjort sine beregninger er det ikke mulig å vurdere, men det må da komme som en himmelsendt gave til den nye finansministeren at *reduksjon av den marginale skattesats for personlige inntektstakere til 50 prosent bare «koster» 600 mill. kroner på årsbasis!!*

Men skal målet for en strammere finanspolitikk nås, må statsutgiftene følgelig reduseres med mer enn de vel 6 mrd. kroner som inntektene reduseres med. De utgiftsposter gruppen fester oppmerksomheten på er i første rekke «Overføringer til private» som tilsammen løper opp i mer enn 50 mrd. kroner. Det gis i dette kapitlet en levende beskrivelse av en rekke typer overføringer og det konkluderes med at man bør «snarest søke å forenkle og redusere overføringene fra det offentlige til private» (s. 85 sp. 2). Men bortsett fra ett eneste eksempel – gjeninnføring av de tre karensdager for rett til sykepenger – gis det ingen konkrete tilrådinger om hvor reduksjoner kan gjennomføres. Det gruppen her i realiteten viker

tilbake for, er å innse at en reduksjon av et omfang som her ligger i kortene, vil innebære en fullstendig gjennomgang og omprioritering innenfor sosialpolitikk, kulturpolitikk, samferdselspolitikk og – ikke minst – nærings- og inntektspolitikk (bl.a. jordbruk og fiske). Også regjeringen Harlem Brundtland har i sitt langtidsprogram for perioden 82–85 programfestet en kritisk vurdering av de store overføringsordningene (Langtidsprogrammet s. 109), men riktignok ut fra et mere beskjedent synspunkt, nemlig for å kunne finne plass til saker som er sterkt ønskelige uten å øke skattene.

Noe konkret bidrag til en kritisk vurdering eller forenkling av overføringene kan jeg ikke se at Oslo-gruppen har gitt. Rett nok er det pekt på at visse offentlige tjenester i betydeligere utstrekning enn i dag bør selges til en pris som på en noenlunde realistisk måte dekker kostnadene ved å produsere tjenester, men også her vil en stå overfor store praktiske vanskeligheter hvis en skal kunne unngå sosiale skjevheter.

2) *Stimulering til innsats og vekst*. Det pekes her på en revurdering av næringslovgivningen for å fjerne for mye beskyttelse og for lite konkurranse, og på tiltak som kan øke mobiliteten slik at ressursallokeringen kan bedres. Parallelt med dette «bør myndighetene revurdere de rettigheter og den makt som organisasjoner av forskjellig slag etterhvert har klart å tilkjempe seg» (s. 88 sp. 1). Her rører gruppen ved selve det norske samfunnets karakteristiske struktur, nemlig organisasjonssamfunnet slik det har utviklet seg med akselererende tempo siden hundreårsskiftet. Det gruppen her fremfører er nok altfor overfladisk og dekker da heller ikke mer enn en halv side.

3. *Oljevirkksomhetens innpassing i norsk økonomi*. Kort fortalt er gruppens hovedsyn her vel det samme som myndighetene prinsipielt har hevdet siden St. meld. nr. 25 i 1974, men som de ikke har maktet å gjennomføre på grunn av utviklingen av de offentlige budsjetter. Det er jo en nøye sammenheng her med overskottet på statsbudsjettet. Derfor står og faller også gruppens tilrådinger med mulighetene for å øke overskottet på statsbudsjettet. Derfor vil denne delen av gruppens synspunkter neppe vekke særlig diskusjon, bortsett fra et punkt der i all fall jeg vil anmelde *min dypeste uenighet*. Det heter nemlig (s. 82 sp. 2): «I den utstrekning oljeinntektene blir anvendt til å bedre infrastrukturen i det norske samfunn som f.eks. til bygging av veier, flyplasser, havner, telekommunikasjoner m.v. bør disse investeringer i stor grad søkes utført på grunnlag av utenlandske totalentrepriser og med bruk av utenlandsk arbeidskraft.» Dette er så lite gjennomtenkt at jeg overhodet er overrasket over at det i det hele tatt er kommet på trykk! For det første kan en vel ikke ha oversett at disse utgiftene vil ha sterk multiplikatoreffekt på etterspørselen selv om arbeidet utføres av utenlandsk arbeidskraft? For det annet må vel eksemplene fra Mellom-Europa i

etterkrigstiden ha gitt tilstrekkelig erfaring med hensyn til de sosiale konsekvenser av slike eksperimenter.

Avslutning

I det foregående har det ikke vært mulig å behandle mere enn enkelte hoveddeler av gruppens vurderinger og tilrådinger, og det er vel rimelig at det fra min side er gitt uttrykk for en viss skuffelse. Årsaken er vel at gruppen har hatt for store ambisjoner. Til tross for de kritiske merknader er det min bestemte oppfatning at det er en stor fordel at

offentligheten får presentert et slikt dokument. Det vil for det første stimulere til debatt om viktige politiske spørsmål. For det annet bør det vel være en mulighet for at gruppen ikke toer sine hender og oppløser seg selv. Det burde nemlig nå være en oppgave for gruppen å plukke ut enkelte viktige deler av sine generelle tilrådinger, konkretisere og gi dem kjøtt og blod. Dermed ville gruppen også komme til å yte et bidrag til sin aller siste tilråding som avslutter kapitlet, nemlig: «Det må være en sentral styringsoppgave for våre politikere på alle plan å innrette seg på en slik måte at det de mener er riktig å gjøre, også blir politisk mulig».

STATISTISK SENTRALBYRÅ

SOSIALØKONOMER

søkes til interessante arbeidsoppgaver i samband med opplegg, bearbeiding og analyse av statistikk. Det mest moderne EDB-utstyr nyttes i arbeidet, og søkere som har kjennskap til EDB, bes opplyse om dette.

Gode arbeidsforhold i et inspirerende miljø.

Statistisk Sentralbyrås virksomhet foregår både i Oslo og Kongsvinger. Søkere bes derfor gjøre oppmerksom på hvor de ønsker å arbeide.

Lønn som førstesekretær eller konsulent etter kvalifikasjoner, lønnstrinn 14–19/18–21. Lønnen er under regulering.

Pensjonsordning med 2% pensjonsinnskudd.

Stillingene må foreløpig besettes midlertidig, men det tas sikte på senere fast tilsetting.

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til personal- og økonomidirektør Rolf Dragvold, tlf. (02) 41 38 20, linje 645.

Skriftlig søknad med bekreftede avskrifter av vitnemål og attester sendes snarest mulig innen 16. desember d.å. til

STATISTISK SENTRALBYRÅ
Dronningens gt. 16,
Postboks 8131 Dep.
Oslo 1

Støtten til norsk jordbruk^{*)}

AV
BENT VALE

I denne artikkelen vises hvor mye støtte norsk jordbruk mottar. Beregningene er basert på fri import av jordbruksvarer som alternativ til dagens politikk. Det bør imidlertid presiseres at de tallene som presenteres her, gjelder selve jordbruket, dvs. produksjonen som foregår på gårdsbruk. Den delen av støtten som eventuelt går til meierier, slakterier osv. er ikke tatt med.

Økonomisk støtte til norsk jordbruk gis ved:

- høye produsentpriser basert på skjerming mot konkurrerende import og direkte pristilskudd i hht. jordbruksavtalen,
- diverse andre tilskudd over statsbudsjettet,
- billig kreditt via Landbruksbanken.

Formålet med støtten er å gi bøndene en slik inntektsutvikling at målsettingene for jordbrukspolitikken (bl.a. spredt bosetting og sikring av landets matforsyning) kan nås.

I tillegg til denne næringspolitiske støtten tilfaller det også norsk jordbruk en del av forbrukersubsidiene på matvarer.

Mesteparten av disse subsidiene (i 1978 ca. 3,2 milliarder kr. inkl. moms-kompensasjon) begrunnes ikke ut fra jordbrukspolitiske mål. Deres formål skal dels være å påvirke sammensetningen av matvareforbruket og dels å påvirke inntektsfordelingen. Hoveddelen av subsidiene gis i prinsippet uavhengig av hvorvidt matvarene kommer fra norske eller importerte landbruksprodukter. Disse subsidiene blir derfor her ikke regnet som jordbruksstøtte.

For kjøttvarer og enkelte meieriprodukter gis imidlertid forbrukersubsidiene bare på norskproduserte varer. Det kan vises at ved det beregningsopplegget som her benyttes vil den delen av disse forbrukersubsidiene som går til selve jordbruket bli regnet som prisstøtte. Det samme er tilfelle for eventuelle andre forbrukersubsidier som favoriserer norske jordbruksprodukter fremfor importerte produkter. I beregningene vil i så fall differansen telle som prisstøtte til norsk jordbruk.

Støtten som gis ved generelle og spesielle fradragsordninger i skatteligningen blir ikke regnet med. (Av spesielle fradragsordninger kan nevnes fradrag for nydyrking og adgang til å trekke fra vedlikeholdsutgifter for gårdens våningshus.) Det ville ha gitt store metode- og dataproblemer å finne et anslag for denne støtten. Det foreligger såvidt vites heller ikke noen tidligere beregninger av slik støtte.

Beregningene av den totale støtten til jordbruket er gjort utfra flg. formel.

$$(1) S = (P_n - P_i)X + A + K$$

eller

$$S = P_n X \left(1 - \frac{P_i}{P_n}\right) + A + K$$

S = Samlet jordbruksstøtte

P_n = Produsentpris på norskproduserte jordbruksvarer, inkludert prisstøtte til jordbruket.

P_i = Importpris (cif. Norge) på jordbruksprodukter fra utlandet.

X = Volumet av norsk jordbruksproduksjon.

A = Annen støtte enn prisstøtte over statsbudsjettet (netto), (Landbruksdepartementets budsjett).

K = Støtte via billig kreditt fra Landbruksbanken.

Støtten via skjerming og prisstøtten er her definert som forskjellen mellom kostnaden ved å produsere en mengde jordbruksvarer, X, i Norge fremfor å importere dem. Det forutsettes at størrelsen på X er konstant, så lenge norsk produsentpris er P_n . Likeledes er det forutsatt at norsk etterspørsel ikke påvirker importprisen.

$P_n X$, eller verdien av jordbrukets bruttoproduksjon, finnes i jordbrukets totalregnskap som hvert år lages av budsjettnemnda for jordbruket.

Å finne forholdet mellom importpris og produsentpris i Norge er noe vanskeligere. Den metoden som her er valgt går ut på å beregne forholdet som et veiet geometrisk gjennomsnitt av prisforholdet for hovedgruppene av jordbruksvarer. (Ved å bruke en slik veiing blir beregningene symmetriske, dvs. uavhengig av om vi ser på norske priser i forhold til importpriser eller importpriser i forhold til norske priser. Det gjelder ikke ved aritmetisk veiing.) Verdien av norsk bruttoproduksjon er brukt som vektor. Prisene som er brukt, er hentet fra jordbruks-

^{*)} Denne artikkelen er et sammendrag av Vale (1981). Forfatteren vil takke medarbeidere i og utenfor Planleggingssekretariatet for meget verdifulle kommentarer under arbeidet. Alle konklusjoner og synspunkter står imidlertid for forfatterens egen regning.

statistikken og utenrikshandelsstatistikken. Siden Norge ikke importerer melk, er det gått frem på en litt annen måte for å finne prisforholdet for melk. Det er forutsatt at Norge kan importere melk til omtrent samme pris som EF gjør fra tredjeland. EF's importpris er således omregnet til norske kroner og brukt i beregningen av prisforholdet.

Annen støtte enn prisstøtte over statsbudsjettet er beregnet netto, dvs. at vi har trukket fra rene særavgifter på jordbruket som kraftfôravgiften. Avgifter som f.eks. moms, investerings- og arbeidsgiveravgift er ikke trukket fra, ettersom disse er generelle avgifter. Om innsatsfaktorene som i dag anvendes i jordbruket ble flyttet over til en annen næring, ville disse generelle avgiftene i prinsippet fortsatt bli innbetalte. (I Vale (1981) er det nærmere henvisninger til statistiske kilder.)

Støtten via billig kreditt fra Landbruksbanken fremkommer ved at denne banken gir jordbruket lån til en rente under markedsrente kombinert med en meget lang avdragstid (30 år for de fleste lån). Det såkalte Kredittstruktur-utvalget beregnet hvor mye støtte som på denne måten ble gitt låntagerne i alle statsbankene ved de lån som ble innvilget i 1979 (se Norges Bank (1979), s. 76). Støtten fra Landbruksbanken beregnes etter samme metode som Kredittstruktur-utvalget benyttet.

Det er forutsatt en rentesubsidie (dvs. differansen mellom statens innlånsrente og Landbruksbankens utlånsrente) på 2,5 pst. og 30 års avdragstid. Kredittstøtten som dermed blir en nominell inntektstrøm over hele avdragstiden, er neddiskontert til nåverdi med en nominell rente på 10 pst. p.a. Da tilsvarer et års støtte fra Landbruksbanken 19 pst. av årets utlånsramme.

Den samlede jordbruksstøtten er beregnet for hvert av årene 1975 til 1979 og gjengitt i tabell 1. I nederste linje i tabellen vises dessuten statens netto-støtte til jordbruket via jordbruksavtalen. Disse tallene er imidlertid ikke direkte sammenlignbare med de beregnede tallene lenger oppe i tabellen, siden vi ikke vet hvor stor del av den statlige prisstøtten som går til selve jordbruket, slik det er definert tidligere i artikkelen. (Støtten utbetales som kjent til andre omsetningsledd.)

Tabell 1. Støtte til norsk jordbruk. Mill. kr.

	1975	1976	1977	1978	1979
Direkte prisstøtte og prisstøtte via skjerming ..	2 062	2 966	3 717	3 466	4 261
Annen støtte over statsbudsjettet (netto)	1 672	2 113	2 068	2 277	2 907
Støtte via billig kreditt	75	98	118	125	115
Sum	3 809	5 177	5 903	5 868	7 283
Netto-utgiftene til jordbruksavtalen	2 022	2 597	3 929	4 663	4 595

Etter denne beregningmetoden kan man anslå at det i 1979 kostet Norge ca. 7,3 milliarder kroner å opprettholde norsk jordbruk i stedet for å importere jordbruksvarene. Dvs. at samfunnet støttet hvert årsverk i jordbruket med nesten 67 000 kroner, eller tilsvarende årslønnen i 1979 for en statsansatt i lønnstrinn 14.

Tallene for den direkte og indirekte prisstøtten er naturligvis usikre. En del momenter sannsynliggjør imidlertid at tallene her er beregnet litt for lavt. Bl.a. må det antas at importreguleringene for poteter, grønnsaker og frukt virker slik at prisene på det vi i dag importerer av disse varene er høyere enn de ville vært ved fri import. Likeledes er prisforholdet for kjøtt sannsynligvis litt for høyt anslått ettersom kjøttprisene i utenrikshandelsstatistikken gjelder noe mer foreddet kjøtt enn det prisene i norsk jordbruksstatistikk omfatter.

Selv om det ikke lar seg gjøre å finne et nøyaktig tall for den totale støtten til jordbruket, dreier det seg i alle fall om så stor støtte til én enkelt næring at en må spørre seg om dette er den beste måten å sikre bosettingen i distriktene på. Kan ikke andre næringer, hvor produksjonsfaktorene gir bedre avkastning enn i jordbruket, også gi gode sysselsettingsmuligheter i spredt-bygde strøk?

REFERANSER:

- Norges Bank (1979): Struktur- og styringsproblemer på kredittmarkedet, *Norges banks skriftserie* nr. 7, 1979.
Vale, Bent (1981): *Støtten til norsk jordbruk*, Planleggingssekretariatet 1981, PS/45.

Trekk ved den regionale industriutviklingen i Norge etter krigen

AV
SIVILINGENIØR ANDERS SKONHOFT
SINTEF

I artikkelen beskrives hovedtrekkene ved den regionale industriutviklingen i Norge siden begynnelsen av 1950-årene og fram til 1978 ved hjelp av sysselsettingstall. Det legges særlig vekt på å beskrive det tendensskiftet som fant sted i midten og slutten av 1960-årene hvor en sentraliserende regional utvikling ble avløst av en mer desentralisert preget utvikling. I artikkelen vises det at denne desentraliseringstenden- sen først og fremst er knyttet til selve tilvirkingsprosessen innen industrien.

1. Innledning

Vi skal i denne artikkelen se på enkelte hovedtrekk ved den regionale industriutviklingen i Norge i etterkrigsperioden. Av plasshensyn skal vi begrense oss til å gi en *beskrivende* oversikt¹⁾ og utviklingen skal belyses ved å se på sysselsettingstall. Sysselsettingen sier selvfølgelig bare en del om utviklingen, men er den eneste variabelen som det er praktisk mulig å beskrive den regionale utviklingen med, når vi er interessert i å studere den med kommune som observasjonsenhet. I det å studere hovedtrekkene ligger det at oppmerksomheten i liten grad rettes mot utviklingen i enkeltkommuner og -regioner. Vi ser på utviklingen for områder som har visse fellestrekk hva angår næringsstruktur, sentralitet etc. og ser hvordan utviklingen i disse områdene er sammenliknet med andre områder som har en annen næringsstruktur, sentralitet osv. Hovedsakelig vil vi benytte Statistisk Sentralbyrå's kommunetypegruppering i denne oversikten. Det bransjemessige aspektet ved utviklingen vil bare i beskjeden grad bli berørt i denne artikkelen.

Det statistiske grunnlaget vi har benyttet er NOS Industristatistikk og NOS Bedriftstellingene, som vi selv har bearbeidet for vårt formål. For perioden 1966–1978 har vi fullstendige sysselsettingsoppgaver

for alle landets ca. 440 kommuner²⁾, mens vi for å sammenlikne utviklingen i denne perioden med tidligere års utvikling kun har oppgaver for ca. halvparten av landets kommuner. I 1950- og 1960-årene skjedde det nemlig omfattende kommunesammenslåinger. Bare kommuner som er direkte sammenliknbare, enten fordi kommunene ikke har gjennomgått noen grensereguleringer eller fordi det har foregått «rene» sammenslåinger, er med i tallmaterialet vårt. Dette utvalget, som omfatter 230 kommuner (slik inndelingen var i 1978) og som representerer ca. halvparten av industrisysselsettingen, har vi sammenliknbare sysselsettingsoppgaver for i 1953 og 1963 og i 1966 og 1978.

I avsnitt to i denne artikkelen gir vi først en oversikt over hovedtrekkene ved den regionale sysselsettingsutviklingen fra 1953 til 1978. I avsnitt tre kommer vi noe nærmere inn på utviklingen etter 1965 og til slutt i avsnitt fire diskuterer vi løselig mulige utviklingstrekk i årene framover.

2. Et helhetsbilde

Industrien i Norge har gjennomgått omfattende endringer i etterkrigsperioden. Målt i faste priser var bruttoproduktet i 1980 godt over tre ganger større enn i 1949 og sysselsettingen har økt med ca. 90 000,

Anders Skonhoft er utdannet sivilingeniør fra NTH i 1974. Har siden 1975 arbeidet ved Institutt for økonomi, NTH. Er nå tilknyttet Avdeling for økonomi, SINTEF.

¹⁾ En ansats til *forklaring* av den regionale industriutviklingen i etterkrigsperioden er gitt i A. Skonhoft: «Tekniske endringer, økt arbeidsdeling og nye regionale strukturer. Trekk ved den regionale industriutviklinga i Norge etter krigen». Stensilske Institutt for økonomi, NTH, Trondheim. Både denne stensilen og det empiriske materialet som framlegges i denne artikkelen er produkter av et pågående NTNF-prosjekt: «Industriell utvikling og regional struktur».

²⁾ Materialet for perioden 1966–78 omfatter kun oppgaver fra såkalte store industribedrifter og er årlig gjennomsnittlig sysselsetting basert på NOS industristatistikk. Verditalleene for store bedrifter, herunder sysselsetting, utgjør mellom 95 og 98% av den samlede industriens verditall. Av datamessige årsaker, som skyldes kommunegrensereguleringer, er oppgavene for 8 kommuner ikke med i datamaterialet vårt i denne perioden. Disse 8 kommunene hadde omlag 10 000 sysselsatte i industrien (ca 3% av den samlede sysselsettingen) i 1978 og omfatter kommunene 518 Fron, 601 Ringerike, 1230 Ullensvang, 1448 Stryn, 1501 Ålesund, 1527 Ørskog, 1814 Brønnøy og 1921 Salangen.

Tabell 1. Samlet industrisyssetting 1953–63 og 1966–78 for 230 sammenliknbare kommuner etter kommunetype. Antall kommuner i parentes. Antall kommuner med vekst i parentes i kolonne to.

Kommunetype	Samlet sysselsetting 1953	Nettoendr. 1953–63	Samlet sysselsetting 1966	Netto endr. 1966–78
1. Landbrukskommuner	3 626(48)	—1 118(7)	1 775	1 937(36)
2. Mindre sentrale, bl. landbruks- og industrikommuner	9 335(34)	—1 435(11)	6 574	4 400(29)
3. Sentrale, bl. landbruks- og industrikommuner	9 228(24)	—1 051(6)	8 048	4 282(20)
4. Fiskerikommuner	2 344(20)	— 273(12)	1 724	711(15)
5. Mindre sentrale industrikommuner	11 136(14)	274(7)	11 053	1 635(4)
6. Sentrale industrikommuner	15 737(9)	1 057(5)	16 212	25(6)
7. Særlig sentrale, bl. tjenesteytings- og industrikommuner	103 476(25)	5 270(12)	97 766	—8 941(21)
8. Øvrige blandede tjenesteytings- og industrikommuner	25 465(28)	11(11)	22 682	4 779(21)
9. Andre kommuner	4 693(28)	— 813(6)	3 322	2 034(21)
Sum utvalget	185 190(230)	1 922(77)	169 156	10 742(17)

Kilde: Eget materiale.

fra ca. 290 000 i 1949 til ca. 380 000 i 1979. Mens industrien like etter krigen i stor grad var orientert etter naturlige produksjonsforutsetninger som billig tilgang på elektrisk energi og naturgitte råvarer og var lite bearbeidende og spesialisert, er situasjonen i dag en helt annen. Verkstedindustrien vokste fram til å bli en hovedbransje i slutten av 1950-årene og i 1960-årene, og hva som for øvrig kan betegnes som ikke-tradisjonell industri utgjør en helt annen tyngde i dagens norske industriproduksjon enn hva tilfellet var i begynnelsen av 1950-årene.

I et helhetsperspektiv har det altså skjedd omfattende transformasjoner og en betydelig vekst for norsk industri i etterkrigsperioden. Målt fra konjunkturtopp til konjunkturtopp har den årlige gjennomsnittlige veksten i produksjonen i volum knapt vært under 4% fram til 1974. Fra 1974 og fram til i dag har imidlertid produksjonen, som kjent, nærmest vært uendret. Veksten i antall sysselsatte var særlig sterk i 1960-årene og etterkrigsperiodens sysselsettingstopp ble nådd i 1974. Etter 1974 har sysselsettingen gått betydelig ned.

Ved siden av ekspansjonen innenfor verkstedindustrien og andre produksjonssektorer som i mindre grad bygde på naturgitte produksjonsforutsetninger, har det også funnet sted en betydelig vekst innenfor deler av den tradisjonelle råvareorienterte industrien i etterkrigsperioden. Dette skjedde særlig i de første par tiårene etter krigen. Ekspansjonen av den kraftkrevende industrien var i den første etterkrigsperioden den åpenbare muligheten å gripe til for å realisere statsmyndighetenes vekst-gjennom-eksport politikk. Denne satsingen på utbyggingen av den kraftkrevende industrien hadde også åpenbare distriktpolitiske effekter i og med at en rekke ensidige, lite sentrale industrisamfunn på denne måten ble etablert med en stor kraftkrevende industribedrift som økonomisk hjørnestein. I antall var ikke etableringen av disse ensidige industrikommunene så mange, men uttrykt ved antall nyetablerte arbeidsplasser

representerer denne storindustriutbyggingen et av de mest markerte regionale industrielle utviklingstrekk i hele etterkrigsperioden.

Oppkomsten av en rekke ensidige industristeder med nærhet til fossekraft som den viktigste lokaliseringsfaktoren, var sterkt medvirkende til at sysselsettingsveksten for industrien som helhet gjennomgående var sterkere i hva som vanligvis betraktes som mer utkantpregete fylker enn i mere sentrale fylker i den første etterkrigsperioden. Også i de siste 10–15 årene viser det seg imidlertid at veksten gjennomgående har vært sterkere i de mer utkantpregete fylkene. Mellom 1953 og 1963 hadde således fylkene i Nord-Norge, i likhet med de siste 10–15 årene, en sterkere sysselsettingsvekst enn de fleste andre fylkene. Mens tre av fylkene på Østlandet (Østfold, Oslo og Telemark) hadde en sterk nedgang i sysselsettingen og hele Østlandet hadde nedgang mellom 1966 og 1978, var det på den annen side en betydelig vekst i alle fylkene i Nord-Norge i denne perioden.

3. Utviklingen på kommunenivå

Hvis vi ser på utviklingen etter *kommune* som områdeavgrensning, viser det seg imidlertid at det skjer et *tendensbrudd* i midten og slutten av 1960-årene. Mens den første etterkrigsperioden, fra begynnelsen av 1950-årene fram til midten og slutten av 1960-årene, var preget av at den samlede industrisyssettingen gjennomgående vokste raskere i mer sentrale kommuner, med et tradisjonelt næringsgrunnlag innenfor industri og tjenesteyting, enn i mindre sentrale kommuner med landbruk og fiske som det tradisjonelle næringsgrunnlag, har utviklingen etter midten av 1960-årene hatt en motsatt utvikling som hovedtendens. Denne utviklingen på kommunenivå sammenholdt med utviklingen på fylkesnivå, betyr selvsagt at det er de mer sentrale områdene innen de mer utkantpregete fylkene som

har bidratt til den sterke sysselsettingsveksten i disse fylkene i den første etterkrigsperioden. Når Nordland fylke f.eks. har hatt sterk vekst i denne perioden, kan dette altså tilskrives storindustrireisning og sterk vekst i fylkets sentrale områder, f.eks. i Mo i Rana. Framveksten av andre ensidige industristeder i Nordland og i andre mer utkantpregete fylker har hatt tilsvarende effekter. På grunn av sin størrelse har utbyggingen av disse prosjektene på fylkesnivå overskygget det faktum at en lang rekke mindre sentrale utkantspregete kommuner hadde stagnasjon og tilbakegang for den relativt beskjedne industrien som var etablert i disse områdene. Utviklingen etter midten av 1960-årene har på den annen side nettopp vært karakterisert ved en prosentvis sterk vekst i sysselsettingen i et flertall av disse utkantkommunene.

Som nevnt innledningsvis har vi sysselsettingsoppgaver for alle landets kommuner fra og med 1966, mens vi for å sammenlikne utviklingen etter 1965 med tidligere års utvikling kun har oppgaver for et utvalg av kommuner. For disse 230 kommunene som er sammenliknbare har vi vist sysselsettingsutviklingen for hele industrien samlet etter Statistisk Sentralbyrås kommunetypegruppering i periodene 1953–63 og 1966–78 i tabell 1. Talloppgavene for 1966 og 1978 er direkte sammenliknbare (samme definisjonsgrunnlag og statistisk grunnlag). Dette er også i all hovedsak tilfelle for materialet for 1953 og 1963. Tallene for 1966 og 1978 er imidlertid ikke direkte sammenliknbare med tallene for 1953 og 1963. For vår sammenheng betyr dette mindre.³⁾

Kommunene innen kommunetype 1, 2, 3, 4 og 9 hadde alle som vi ser en betydelig vekst, både absolutt og relativt, fra 1966 til 1978. Dette er i all hovedsak mindre sentrale primærnæringskommuner og kommuner med et blandet næringsgrunnlag innen landbruk og industri. Alle disse kommunetypene hadde til dels en betydelig nedgang, både absolutt og relativt, i den samlete industrisysselsettingen i perioden 1953–63. På den annen side har vi kommunetypene 6 og 7, sentrale kommuner med industri og tjenesteyting som hovednæringsgrunnlaget. Disse to kommunetypene hadde stagnasjon og nedgang i perioden 1966–78, mens det fant sted en betydelig vekst i 1950-årene og de første årene på 1960-tallet.

4. Endret utvikling

Uttrykt ved den samlete industrisysselsettingen finner det altså sted et tendensbrudd i den regionale industriutviklingen omkring midten av 1960-årene; en sentraliserende utvikling på kommunenivå blir

avløst av en desentralisert utvikling.⁴⁾ Utviklingen for de 230 kommunene er i så måte nokså klar. Hvordan denne utviklingen samsvarer med utviklingen for hele populasjonen, alle kommunene, avhenger av hvor representativt vekstmønsteret i de enkelte kommunene er innenfor de enkelte kommunetypene. Selv om det er visse skjevheter ved utvalget vårt, er bruddet som inntreffer i den regionale industriutviklingen på kommunenivå i midten av 1960-årene så entydig at det også i all hovedsak må gjelde for hele populasjonen, alle landets kommuner. Utviklingen for utvalget i perioden 1966–78 kan dessuten kontrolleres med hele populasjonen og det viser seg å være rimelig god overensstemmelse.

I tabellen har vi også angitt antall kommuner innen de enkelte kommunetypene og antall kommuner med vekst i hver av de to periodene. Kun 77 av de 230 kommunene, eller 33%, hadde vekst i den samlede sysselsettingen fra 1953 til 1963, mens antallet var hele 173, eller 75%, fra 1966 til 1978. Langt flere kommuner og i stor grad mange flere mindre kommuner (mindre i betydningen få antall sysselsatte) er altså vekstkommuner i slutten av 1960- og 70-årene enn i 1950-årene. Andelen vekstkommuner innen de enkelte kommunetypene som skifter fra nedgang til vekst forteller oss for øvrig at det endrete regionale vekstmønsteret er et gjennomgående fenomen også innen de enkelte kommunetypene og ikke bare for et fåtall større kommuner innen disse kommunetypene. Andelen vekstkommuner forteller oss imidlertid at det også er en betydelig spredning av vekstmønsteret innen de enkelte kommunetypene.

Det endrete regionale vekstmønsteret framtrer særlig klart for kommuner innen kommunetype 1, 2, 3 og 8. I alle disse kommunetypene er andelen vekstkommuner betydelig høyere i perioden 1966–78 enn i perioden 1953–63. Kun 7 av 48 «Landbrukskommuner» (type 1), eller 15%, hadde vekst i sysselsettingen mellom 1953 og 1963, mens andelen vekstkommuner var $\frac{3}{4}$ i perioden 1966–78. Innenfor kommu-

⁴⁾ Byråets kommunegruppering refererer seg til målinger i 1970 og er ikke nøytral overfor endringer i f.eks. næringsutviklingen. Dette ser vi imidlertid bort fra og de enkelte kommunene tilhører følgelig samme kommunetype i hele observasjonsperioden. Spørsmålet er imidlertid hvilken betydning dette kan ha for vår konklusjon om et endret regionalt utviklingsforløp for industrien på kommunenivå fra midten av 1960-årene. Uten å utdype dette for meget, er det vel rimelig å anta at om f.eks. næringssammensetningen i begynnelsen av 1950-årene hadde dannet grupperingskriterium, ville en større andel av landbrukskommunene hatt vekst i den første etterkrigsperioden. Dette ville på den annen side endret lite på utviklingsforløpet for de kommunene som etter næringssammensetningen i 1970 er gruppert innenfor kommunetype 6 og 7 i og med at langt de fleste av kommunene innenfor disse to kommunetypene også ville vært gruppert her om næringssammensetningen i 1950 hadde blitt lagt til grunn. Næringssammensetningen er bare en av tre variable Byråets gruppering bygger på. Sentralitet er en annen variabel og denne blir ikke påvirket av den relative forskyvningen mellom næringene. I et sentral/ikke-sentral kommuneperspektiv, ville vår konklusjon om endret regional utvikling fra midten av 1960-årene stå helt urokket.

³⁾ Oppgave for 1953 og 1963 er basert på NOS Bedriftstelingene og inkluderer små bedrifter, bergverksdrift og blant annet bilverksteder, noe som oppgavene for 1966 og 1978 ikke gjør. (Se forøvrig note 2.)

Tabell 2. Sysselsettingsutviklingen i etterkrigsperioden i et senterperiferi perspektiv.

Periode	1945– 1965/70	1965/70– 1974/75	1974/75– 1978
Senter Senters omland Periferi	Vekst Vekst Nedgang	Nedgang Vekst Vekst	Sterkere nedgang Svakere vekst Vekst
Hele riket	Vekst	Vekst	Stagnasjon/ nedgang

netype 4, «Fiskerikommuner», finner det på den annen side sted bare en liten økning av andelen vekstkommuner fra 1953–63 til 1966–78 på tross av at en nedgang i sysselsettingen blir avløst av en betydelig absolutt vekst etter 1966.

Når det gjelder utviklingen innen de to kommunetypene som skifter fra en betydelig samlet vekst til stagnasjon og nedgang etter 1966, dvs. kommunetype 6 og 7, ser vi også her at det kommunetypeinterne utviklingsmønstrer ikke samsvarer med det aggregerte vekstmønstrer som gjør seg gjeldende for kommunetypene betraktet samlet. Innen kommunetype 7 øker således andelen vekstkommuner fra 1953–63 til 1966–78. Dette forteller oss at i perioden 1953–63 var det i noe høyere grad de større kommunene (i betydningen stor industrisysselsetting) som hadde vekst innen denne kommunetypen, mens det gjennomgående er de minste kommunene som har hatt vekst i sysselsettingen i siste halvdel av 1960-årene og i 70-årene. Sysselsettingen gikk særlig sterkt ned i de større byene Oslo, Bergen og Drammen etter 1963.

5. Senter-periferi

I et senter-periferi perspektiv kan etterkrigstidens industriutvikling generaliseres utover hva denne kommunetypegrupperingen representerer. Utviklingen er fortsatt angitt med den samlede industrisysselsettingen. I *senter* er det vekst fram til midten og slutten av 1960-årene. Etter dette tidspunktet finner det sted en nedgang og nedgangen har vært særlig sterk de siste årene. I *senteres omland* har det i etterkrigsperioden vært en relativt sterk vekst fram til midten av 1970-årene. Etter 1974/75 har veksten vært svakere. I *periferien* finner det altså sted en nedgang i den industrielle aktiviteten i den første etterkrigsperioden, mens det etter midten og slutten av 1960-årene har vært vekst. Veksten har ikke blitt redusert de siste årene på tross av stagnasjon og nedgang i sysselsettingen på landsbasis.

Med utgangspunkt i utvalget vårt på 230 kommuner, representerer den regionale industriutviklingen på kommunenivå etter 1965 et brudd med de foregående års utvikling fordi a) nedgang og stagnasjon blir avløst av en rask vekst i en rekke *utkantkommuner* med et tradisjonelt næringsgrunnlag innenfor primærnæringene og i mellomsentrale kom-

muner med et blandet innslag av industri og landbruk og b) vekst i den første etterkrigsperioden blir avløst av stagnasjon og nedgang i industrisysselsettingen i enkelte *større bykommuner* og – en rekke «gamle» industrikommuner.

7. Vendepunktet

Starten på denne utviklingen kan kanskje henføres til 1965. I dette året går industrisysselsettingen i Oslo ned for første gang i etterkrigsperioden. Oslo var den første storbyen i landet som fikk en nedgang i industrisysselsettingen, senere har dette skjedd i en rekke andre større byer i Norge. De mindre sentrale utkantkommunene med et tradisjonelt næringsgrunnlag innenfor landbruk og fiske og et blandet næringsgrunnlag innenfor landbruk og industri, skiftet imidlertid fra en negativ til positiv sysselsettingsutvikling gjennomgående på et noe senere tidspunkt. Innen kommunetype 1, «Landbrukskommuner», var det fortsatt en nedgang i den samlede sysselsettingen etter 1966, denne nedgangen var riktignok svak, og 1968 var det første etterkrigsåret med vekst for alle kommunene *samlet* innen denne kommunetypen. Sysselsettingsnivået var i 1968 omtrent som i 1966. Innen kommunetype 4, «Fiskerikommuner», var 1969 sannsynligvis det første etterkrigsåret med vekst for denne kommunetypen samlet. Sysselsettingen i 1969 var likevel lavere enn i 1966, og i 1970 var sysselsettingen kun ubetydelig høyere enn i 1966. Fra 1970 har det imidlertid vært en meget sterk vekst i den samlede industrisysselsettingen både i kommunetype 4 og kommunetype 1 som helhet. *Gjennomslaget* for det endrete regionale utviklingsmønstrer finner altså først sted noen år senere, 1968–70, i og med at det er først i disse årene industrisysselsettingen i de mest utkantpregete kommunene begynner å vokse.

Nærmere undersøkelser viser at nedgangen for industrien i en rekke mindre industrialiserte utkantkommuner fram mot midten og slutten av 1960-årene i en ikke ubetydelig grad kan knyttes til *bransjemesige* betingete årsaker i den forstand at bransjer som har gjennomgått stagnasjon og nedgang på landsbasis har vært overproposjonalt representert i disse kommunene. Bransjesammensetningen kan imidlertid ikke på noen måte forklare den sterke veksten som har funnet sted etter midten av 1960-årene. Enkelte «nye» bransjer, bransjer som tidligere var svakt representert i disse kommuner, har kommet til. Verkstedindustrien var f.eks. tidligere svakt representert, men har de siste 10–15 årene vokst sterkt i en rekke utkantkommuner. Bransjesammensetningen kan heller ikke bidra til å gi noen vesentlig forklaring på den samlede aktivitetsutviklingen i industrien i etterkrigstiden i de mest sentrale bykommunene med et tradisjonelt næringsgrunnlag innenfor industri og tjenesteyting. Innslaget av vekststerke bransjer har i disse kommuner i hele etterkrigsperioden gjennom-

Tabell 3. Brutto- og nettoendringer av samlet industrisyssetning 1966–78 etter kommunetype. Antall kommuner i parentes. Nettoendringer, arbeidere og funksjonærer/eiere.

Kommunetype	Samlet sysset- ning 1966	Bruttoendr. 1966–78		Nettoendringer 1966–78		
		Kommuner med vekst	Kommuner med nedgang	Samlet sysset- ning	Herav arbeidere	Herav eiere og funksjonærer
1. Landbrukskommuner	3 546(85)	3 419(66)	176(19)	3 243	2 698	545
2. Mindre sentrale blandede land- bruks- og industrikommuner	14 475(73)	8 654(60)	538(13)	8 116	6 245	1 871
3. Sentrale blandede landbruks- og industrikomm.	8 916(30)	4 892(25)	218(5)	4 674	3 222	1 452
4. Fiskerikommuner	4 707(43)	2 833(36)	119(7)	2 714	2 296	418
5. Mindre sentrale industrikomm.	26 089(31)	4 563(15)	1 914(16)	2 649	537	2 112
6. Sentrale industrikommuner	73 575(41)	6 799(21)	6 812(20)	—13	—3 900	3 887
7. Særlig sentrale blandede tjeneste- yttings- og industrikommuner	146 387(34)	6 991(25)	21 408(9)	—14 417	—19 180	4 763
8. Øvrige blandede tj. yttings- og industrikommuner	53 093(53)	9 592(38)	2 503(15)	7 089	3 012	4 077
9. Andre kommuner	4 644(42)	3 505(32)	109(10)	3 396	2 586	810
Hele riket	¹⁾ 355 432(432)	51 248(318)	33 797(114)	17 451	—2 484	19 935

Kilde: Eget materiale.

¹⁾ Se note 2.

gående vært overproporsjonalt representert. Om veksten i de enkelte bransjene hadde vært som på landsbasis, ville veksten i disse kommunene fram til midten av 1960-årene vært langt sterkere og det ville ha funnet sted en vekst i den samlede sysselsettingen istedenfor en nedgang etter midten av 1960-årene.

Det viser seg derimot at et høyt innslag av vekstsvake bransjer (kjemisk industri, treforedlings-industri) forklarer noe av tilbakegangen for industrien de siste 10–15 årene i enkelte «gamle» industrikommuner og -byer og enkelte kommuner med en svært ensidig industristruktur.

8. Nærmere om de siste årene

For perioden etter 1965 er datagrunnlaget vårt bedre enn for tidligere år, og vi skal nå se noe nærmere på utviklingen i denne perioden. Etter 1965 med først vekst og siden stagnasjon og nedgang i industrisyssetningen på landsbasis, har det altså foregått en omfattende geografisk omfordeling av sysselsetting og produksjon som på mange måter har karakter av en *desentralisert* utvikling. I perioden 1966 til 1978 var det vekst i industrisyssetningen i ca $\frac{3}{4}$ av landets kommuner, og det fant sted en nedgang i $\frac{1}{4}$ av kommunene. Den samlede sysselsetningsveksten i alle vekstkommunene utgjorde ca 51 000 sysselsatte, mens nedgangen i de kommunene som hadde tilbakegang for industrien, var noe over 33 000 arbeidsplasser. Hvis vi ser på utviklingen etter handelsdistrikt som geografisk nivå, finner vi at en enda høyere andel av regionene hadde vekst enn om en tar utgangspunkt i kommune som områdeavgrensning. Fra 1966 til 1978 var det vekst i 80 av rikets 96 handelsdistrikter, dvs. det var vekst i over 83% av

regionene. 10 av handelsdistriktene med nedgang i sysselsettingen var i Østlandsområdet, 4 var i Vestlandsfylkene og 2 var i Nord-Norge. I alt 15 av landets 19 fylker hadde vekst. Den største prosentvise sysselsetningsveksten fant sted i Nord-Trøndelag og Troms, mens fylkene Østfold, Hordaland, Oslo og Telemark hadde nedgang i sysselsettingen. I Buskerud var situasjonen uendret fra 1966 til 1978. Sysselsetningsutviklingen etter landsdel viser vekst for alle landsdelene med unntak for Østlandet (fylkene Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark). Den største relative veksten fant sted i Nord-Norge og på Sørlandet.

I tabell 3 har vi angitt sysselsetningsutviklingen mellom 1966 og 1978 for alle landets kommuner etter Statistisk Sentralbyrås kommunetypegruppering. Tabellen er parallell til tabell 2, her ble imidlertid utviklingen mellom 1966 og 1978 vist for et utvalg av kommuner. I kolonne to i tabell 3 er endringene i de kommunene som har hatt positiv vekst summert sammen og i kolonne tre er nedgangen i nedgangskommunene summert sammen. Kolonne fire angir nettotilgangen for den samlede sysselsettingen og framkommer som differansen mellom tallseriene i kolonne to og tre.

Når det gjelder de kommunene som hadde *nedgang* i den samlede industrisyssetningen, kan disse klassifiseres i tre hovedgrupper av kommunen:

- De største bykommunene.
- Større by- og industrikommuner som ble tidlig industrialisert og som tildels har hatt et høyt innslag av vekstsvake bransjer.
- Ensidige industrikommuner.

Den største absolutte nedgangen fant sted i de største bykommunene. Således sto de store byene Oslo, Bergen og Drammen for ca $\frac{2}{3}$ av nedgangen i nedgangskommunene, mens Oslo alene sto for over 40% av nedgangen. I Oslo gikk nemlig antall sysselsatte i industrien ned fra drøye 64 000 sysselsatte i 1966 til ca 50 000 sysselsatte i 1978. Nedgangen i de 15 kommunene som hadde størst nedgang i industrissysselsettingen, utgjorde over 85 prosent av den samlede nedgangen i nedgangskommunene. Alle disse kommunene har det fellestrekk at de kan betegnes som «gamle» industrikommuner, og i en viss utstrekning er det kommuner som har hatt én eller to bedrifter som hjørnestensbedrifter. Alle, så nær som fire av disse 15 kommunene, var Østlands-kommuner hvorav fire var i Østfold, tre i Buskerud og to i Telemark fylke. Tendensen har altså vært at det har avtegnet seg et nokså klart og entydig mønster for kommuner med nedgang i sysselsettingen. Den vesentligste delen av nedgangen kan henføres til et fåtall kommuner og det er visse fellestrekk ved disse kommunene.

Utviklingsmønstret og kjennetegnene for de kommunene som hadde *vekst* i industrisektorene fra midten av 1960-årene til slutten av 1970-årene, er langt mer uensartet. En rekke primærnæringskommuner har som nevnt i foregående avsnitt, hatt en sterk vekst i sysselsettingen, det samme forholdet har også gjort seg gjeldende for en rekke blandete primærnærings- og industrikommuner som er mindre sentrale. Industrissysselsettingen er imidlertid fortsatt relativt beskjeden i en rekke av disse kommuner, og selv om den prosentvise vekst har vært stor, er det dermed ikke sagt at antallet nye arbeidsplasser utgjør noen dominerende andel av den samlede nye tilgang i vekstkommunene. Det viser seg da også at den største andel av de omkring 51 000 nye arbeidsplassene i vekstkommunene, er kommet i kommuner som i utgangspunktet har et blandet innslag av industri- og tjenesteytende næringsvirksomhet. Uttrykt i absolutt-tall har det også funnet sted en betydelig tilgang i kommuner som tradisjonelt sett har hatt industri som den viktigste næringsgren. På grunn av at disse kommuner i utgangspunktet sysselsetter et betydelig antall personer innen industrien, er imidlertid den prosentvise vekst gjennomgående relativt beskjeden i disse kommuner.

En kan også gruppere kommunene på andre måter. Om man grupperer de kommuner som har hatt vekst i industrissysselsettingen i 1960- og 1970-årene i bykommuner, omegnskommuner til bykommunene og kommuner som verken er bykommuner eller omegnskommuner, viser det seg at $\frac{1}{5}$ av veksten på 51 000 nye arbeidsplasser har funnet sted innen bykommunene, $\frac{2}{5}$ av veksten har funnet sted innen omegnskommunene og den resterende $\frac{2}{5}$ i de øvrige kommunene, dvs. i kommuner som verken er bykommuner eller omegnskommuner til bykommunene. En mulig tolkning av dette vekstmønster er at

det både har funnet sted en vekst over «trange» bykommunegrenser, industriproduksjonen har i stor grad «forflyttet» seg over grensene til byenes nærmeste omgivelser, og at det har funnet sted en betydelig vekst i en rekke «nye» industriområder.

9. Funksjonærer – arbeidere

Bildet vi har gitt av den regionale industriutviklingen i etterkrigsperioden har så langt blitt uttrykt ved den *samlete* sysselsettingen. Datagrunnlaget vårt muliggjør imidlertid en gruppering av sysselsettingen i eiere, funksjonærer og arbeidere i perioden etter 1965, og det viser seg at på tross av at den samlete sysselsettingen har gått ned i mange sentrale bykommuner de siste 10–15 årene, har antall sysselsatte industrifunksjonærer økt betydelig i samme periode i en rekke av disse kommunene. I disse kommunene er det altså innen gruppen arbeidere nedgangen har funnet sted. Dette framgår av kolonne fem og seks i tabell 3. På den annen side har de mer utkantpregete kommunene med et tradisjonelt næringsgrunnlag innenfor primærnæringsene og landbruk/industri, først og fremst hatt en sterk absolutt vekst i nettopp sysselsatte arbeidere. Tolkningen av dette utviklingsmønstret er at de større byene, og særlig Oslo, har styrket seg som *administrative* sentra for norsk industriproduksjon, mens veksten i de mindre sentrale områdene først og fremst har vært knyttet til selve *tilvirkningsprosessen* innen industrien. *Desentraliseringstendensene innen industrien de siste årene er således langt fra entydig og omfatter primært selve tilvirkningsprosessen.*

10. Utviklingen framover

Den sterke stagnasjonsperioden som norsk industri har opplevd etter 1974, har ikke resultert i noen nedgang i sysselsettingsveksten i de mest utkantpregete kommunene. Det er snarere slik at veksttakten har vært høyere og at andelen kommuner med vekst har økt blant de tradisjonelle primærnæringspregete kommunene i siste halvdel av 1970-årene sammenliknet med begynnelsen av 1970-årene. På den annen side har tilbakegangen for industrien i de største sentrale bykommunene gjennomgående vært sterkere i perioden 1974–78 enn i slutten av 1960-årene og i begynnelsen av 1970-årene.

Hva kan vi så forvente av utviklingen i årene framover? For det første syns det helt klart at det vil finne sted en nedgang i industrissysselsettingen. Nedgangen vil i betydelig grad avhenge av hvor stor del av og hvor raskt statens oljeinntekter anvendes i norsk økonomi. På bakgrunn av hva som syns å være den rådende oppfatning hos statsmyndighetene (som blant annet er nedfelt i Langtidsprogrammet), kan vi forvente en *betydelig* nedgang i industrissysselsettingen i årene fram mot århundreskiftet. Rammene for fordeling av industriell virksomhet på ulike regioner vil således innskrenkes i årene framover.

De regionale omfordelingseffektene for industriproduksjonen og sysselsettingen vil isolert sett ved bruk av oljeinntektene innenlands særlig avhenge av to forhold: a) Hvordan etterspørselspresset og ubalansen på arbeidsmarkedene fordeler seg regionalt, og b) i hvilken grad det er regionale forskjeller i mulighetene for industribedriftene å overvelte økte kostnader på produktprisene.

Punkt a) vil være det viktigste forholdet, og de regionale ubalansene på arbeidsmarkedene som følge av inntektsanvendelsen vil være bestemt av den regionale spredningen av det offentlige forbruket og de private realinvesteringene og av hvilke områder som mottar etterspørselsimpulser via økt konsum. Vekstimpulsene som følge av inntektsanvendelsen vil hovedsakelig rette seg mot bedrifter innen bygg og anlegg og de tjenesteytende sektorer, og det er all grunn til å tro at de områdene som særlig vil merke etterspørselspress og ubalanse i arbeidsmarkedene vil få en relativt sett *svakere* utvikling for industrien enn regioner hvor presset som følge av inntektsanvendelsen er svakere. Dette fordi kostnadsutviklingen i områder med press i arbeidsmarkedene vil bli sterkere enn i områder med mindre press. I den grad industribedriftene i pressområder ikke har bedre muligheter til å foreta kostnadsoverveltninger enn industribedriftene i områder med svake vekstimpulser, vil inntektsanvendelsen totalt sett bevirke at industrien i disse områdene vil få en relativt sett svakere utvikling enn industrien i de regionene som mottar beskjedne vekstimpulser via privat og offentlig konsum og realinvesteringer. Dette på tross av at det er vel mulig at industrien i en rekke pressområder

kan få en relativt sett sterkere «oljebasert», etterspørsel rettet mot seg enn industrien i andre områder.

Under de rådende forhold tyder alt på at det er de områdene som i dag har tyngdepunktet av næringsvirksomheten innenfor offentlig og privat tjenesteyting som vil få det meste av den oljeinntektbaserte etterspørselen rettet mot seg. Dette vil være de mest sentrale og urbaniserte områdene i landet og vil være storbyer som Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim. Det er således grunn til å tro at industrien vil få en relativt sett svakere utvikling i disse områdene enn gjennomsnittlig på landsbasis som et resultat av anvendelse av oljeinntektene innenlands. Det er nemlig intet som tyder på at bedrifter i disse områdene er mer hjemmemarkedsorientert og har bedre kostnadsoverveltningsmuligheter enn bedrifter i mindre sentrale områder.

De strukturelt betingete faktorene som har ledet til tendensbruddet i den regionale industriutviklingen siden midten og slutten av 1960-årene⁵⁾ har således etter vår oppfatning fått og vil få ytterligere styrke ved anvendelse av betydelige oljeinntekter innenlands. På bakgrunn av dette er vår hypotese for utviklingen utover i 1980-årene at vi vil få en ytterligere nedgang for industrien i de mest sentrale byområdene og at periferien som helhet muligens kan opprettholde dagens sysselsettingsnivå sånn noenlunde.

⁵⁾ Disse forholdene er altså ikke drøftet i denne artikkelen. Se note 2.

Inflasjon, skatt og prisvridning mellom konsum og investeringer i produksjonskapital*)

AV
PROFESSOR KÅRE P. HAGEN**)
NORGES HANDELSHØYSKOLE

I denne artikkelen drøftes på hvilken måte og i hvilket omfang eksisterende skatteregler vrir ressursallokeringen mellom konsum og investeringer i konsumkapital på den ene siden og investeringer i produksjonskapital på den andre siden. Analysen viser at om vi ser på skattesystemets samlede virkninger, er det ikke uten videre gitt at fri tilpasning i kredittmarkedet vil lede til underinvestering i produksjonskapital av skattemessige årsaker. Dette spørsmålet vil bl.a. avhenge av bedriftenes skattemessige avskrivningsregler og den skattemessige behandling av kapitalgevinster på produksjonskapital.

1. Innledning

I tilknytning til innstillingen fra det såkalte Rentevalget har en både i dagspressen og i fagpublikasjoner¹⁾ hatt en diskusjon om skattereglenes betydning for konsumenters og bedrifters tilpasning i kredittmarkedet. Diskusjonen har særlig kommet til å dreie seg om virkningen av skattefritak for gjeldsrenter i person- og bedriftsbeskatningen. Et populært synspunkt synes å være at eksisterende skatteregler favoriserer (lånefinansiert) konsum og investeringer i konsumkapital på bekostning av investeringer i produksjonskapital. En hevder at hvis kredittmarkedet blir sluppet fritt, vil konsumentene konkurrere opp renten til et nivå som ville presse store deler av næringslivet ut av kredittmarkedet og således føre til store allokeringstap i økonomien – formodentlig i form av et gap mellom den marginale tidspreferanserate på konsumentensiden og kapitalens grenseproduktivitet i produksjonen.

Dette synspunktet blir begrunnet på forskjellige måter og jeg skal kort kommentere noen av disse.

(i) Det enkleste resonnementet går ut på at marginals-katten i personbeskatningen er gjennomgående høyere enn selskapsskatten slik at for samme rente før skatt blir personlige skatteyttere stilt overfor en lavere rente etter skatt sammenlignet med aksje-

selskaper. Et naturlig motspørsmål i den forbindelse er at hvis dette i seg selv skulle favorisere konsum fremfor bedriftsinvesteringer (selskaper), skulle en omvendt kunne stimulere selskapenes investeringer ved en økning av selskapsskatten. Dette indikerer at dette intuitive resonnementet nok er for enkelt.

(ii) Et noe mere avansert synspunkt går ut på at innenfor enkle partielle modeller for bedriftstilpasning lar det seg under visse forutsetninger vise at skattesystemet vil virke nøytralt på bedriftstilpasningen selv med skattefritak for gjeldsrenter på bedriftens hånd. Skattefritak for gjeldsrenter i personbeskatningen fører imidlertid til en lavere kapitalkostnad for konsumenter og følgelig må vi få en rentevridning mellom konsum og investeringer i produksjonskapital (vi tenker oss for enkelthets skyld at all produksjonsvirksomhet er organisert som aksjeselskaper). En kan her for øvrig merke seg at denne vridningen ikke er avhengig av at der er forskjeller mellom personlige marginals-katter og selskapsskatten. Problemet med dette synspunktet er imidlertid at nøytralitet i bedriftsbeskatningen gjerne blir diskutert i en situasjon hvor en bare har selskapsskatt.²⁾ I en økonomi med både person- og bedriftsbeskatning vil ikke skattesystemet nødvendigvis virke nøytralt på bedriftens tilpasning selv om det ville ha gjort det i en situasjon med bare selskapsskatt. En annen ting er at hvis skattesystemet vrir konsumentenes tilpasning i kapitalmarkedet, vil nøytralitet i bedriftsbeskatningen ikke lenger nødvendigvis være en attraktiv egenskap ved skattesystemet. Vi kunne i dette tilfellet tenke oss vridninger via selskapsskatten som helt eller delvis opphever virkningen av vridningen på konsumentensiden.

(iii) Et tredje moment som gjerne blir fremholdt som en ytterligere kilde til vridning mellom konsu-

Kåre P. Hagen tok siviløkonomeksamen ved NHH 1966, lisensiatgrad i økonomi 1971 og han er dr. oec. fra 1979. Hans doktorgradsarbeid er innenfor teorien om inkomplette markeder. Han har dessuten arbeidet innenfor portefølje- og kapitalmarkeds-teori og offentlig økonomi. Han har vært tilknyttet NHH siden 1966 og fra 1979 som professor i samfunnsøkonomi.

*) Innlegg på seminar om penge- og kredittpolitikk for deltakere fra Norges Bank og Finansdepartementet, 19.-20. mai 1981.

**) Forfatteren takker Vidar Christiansen, Steinar Juel, Asbjørn Rødseth og Agnar Sandmo for nyttige kommentarer.

¹⁾ Se f.eks. Sjølie (1980) og Prøsch (1981).

²⁾ Se f.eks. Sandmo (1974).

menter og bedrifter er følgende: På bedriftens hånd er gjeldsrenter å oppfatte som utgifter til inntekters erhvervelse og derfor naturlig fradragsberettigede. Hvis rentene uttrykker samfunnsøkonomiske kapitalkostnader, vil på denne måten investeringer som er samfunnsøkonomisk lønnsomme også være bedriftsøkonomisk lønnsomme etter skatt. Hvis rentene ikke var fradragsberettigede, ville investeringer som var samfunnsøkonomisk marginale, være privatøkonomisk ulønnsomme etter skatt. For investeringer i konsumkapital er derimot de tjenester som denne yter, stort sett ikke skattepliktige. Følgelig kan det være privatøkonomisk lønnsomt å investere i konsumkapital selv om denne gir en avkastning som er lavere enn den samfunnsøkonomiske kostnaden for kapital som antas gitt ved markedsrenten før skatt. Slik som det er formulert her, er dette synspunktet bare en alternativ formulering av punkt (ii) og derfor ikke i og for seg noen ytterligere kilde til vridning.

Poenget er at en tenker seg at skattesystemet virker nøytralt på bedriftstilpasningen, men at det via fradragsrett for gjeldsrenter vrir konsumenttilpasningen. Den grunnleggende vridning består altså i at konsumentenes subjektive avkastningskrav er lavere enn grenseproduktiviteten av kapital i bedriftene, og denne vridningen er for så vidt også til stede når konsumlån benyttes til finansiering av løpende konsum.

Vi skal i det følgende diskutere litt mere prinsipielt på hvilken måte og i hvilket omfang eksisterende skatteregler vrir tilpasningen mellom konsumenter og bedrifter. Dette vil vi først gjøre i en enkel partiell sammenheng uten å trekke eksplisitt inn tilpasningen i finansmarkedene. Deretter vil vi vurdere spørsmålet i et noe videre perspektiv hvor også bedriftenes finansieringsbeslutninger trekkes inn, og til slutt vil vi vurdere skattesystemets vridninger i kredittmarkedet i lys av teorien for optimal beskatning.

2. Skatter og markedstilpasning

Vi skal studere problemet i diskret tid og vi lar nyttefunksjonen $U(C_1, \dots, C_t, \dots, C_T)$ representere preferansene til en typisk konsument hvor C_t er realkonsum i (slutten av) periode t . Vi måler realkonsum i prisnivået på tidspunkt 1. Nominelle priser antas å stige med en konstant rate π pr. år. Konsumenten har adgang til et perfekt kredittmarked hvor han innenfor sin budsjettrestriksjon kan låne inn og ut så mye han ønsker til en gitt rente som vi for enkelthets skyld antar er den samme i alle perioder. Konsumenten er pålagt en lineær inntektskatt med skattesats lik m . Renteutgifter er fradragsberettigede og renteinntekter skattepliktige i skattele ligningen. Vi antar at eksogen nominell inntekt etter skatt i periode t er Y_t . Budsjettrestriksjonen vil da ha formen

$$\sum_{t=1}^T \frac{C_t(1+\pi)^t}{(1+r(1-m))^t} = \sum_{t=1}^T \frac{Y_t}{(1+r(1-m))^t}$$

Konsumentens optimum er karakterisert ved første-ordens-betingelsene

$$(1) \quad \frac{U_t}{U_{t+1}} - 1 = \frac{r(1-m) - \pi}{1 + \pi} \text{ for alle } t,$$

hvor $U_t = \partial U / \partial C_t$ osv. Venstresiden av (1) uttrykker konsumentens marginale tidspreferanserate i periode t – dvs. hans subjektive avkastningskrav – og denne skal i optimum være lik realrenten etter skatt som er uttrykt på høyresiden av tilpasningsbetingelsen.

Når det gjelder produksjonssiden, antar vi at det reelle driftsresultatet i en typisk bedrift er gitt ved

$$F(K_t) - \delta K_t$$

hvor δ er (radioaktivt) kapitalslit og K_t er produksjonskapital målt i realstørrelser. Vi tenker oss at kapitalen settes inn ved begynnelsen av periode t mens driftsresultatet materialiseres ved slutten av perioden.

Nå er det klart at en optimal fordeling av ressursene mellom investering i produksjonskapital og konsum er gitt ved betingelsen

$$(2) \quad \frac{U_t}{U_{t+1}} - 1 = F'(K_t) - \delta, \text{ for alle } t,$$

dvs. det subjektive avkastningskrav på konsumentensiden skal være lik kapitalens marginale realavkastning (netto) på produksjonssiden. Når vi sier at skattesystemet vrir tilpasningen mellom konsum og investeringer i produksjonskapital, må vi tolke dette slik at betingelse (2) ikke lenger er oppfylt i likevekt i kredittmarkedet. Tilsvarende vil vi si at skattesystemet virker nøytralt på ressursallokeringen i kapitalmarkedet hvis (2) fremdeles er oppfylt.

Vi skal nå gå over til å se på hvordan eksisterende skatteregler kan tenkes å påvirke bedriftens tilpasning. Vi tenker oss at bedriftens målsetting er å maksimere kontantverdien av den inntektsstrøm som tilfaller eierne som i et perfekt marked er ekvivalent med å maksimere markedsverdien pr. aksje. Det er ingen usikkerhet i økonomien slik at organisering av bedrifter som aksjeselskaper bare kan motiveres ut fra skattemessige hensyn. Bedriftens finansieringspolitikk antas foreløpig eksogent gitt og vi er interessert i skattereglenes betydning for bedriftens tilpasning under alternative finansieringsformer.³⁾

Lånefinansiering

Vi lar $\bar{K}_t$ stå for bedriftens produksjonskapital på tidspunkt t uttrykt i prisnivået på samme tidspunkt slik at $K_t = \bar{K}_t / (1+\pi)^t$. Brutto nominelt driftsresultat ved utløpet av periode t blir da $(1+\pi)^{t+1} F(\bar{K}_t / (1+\pi)^t)$. Vi betrakter en partiell marginal økning på én krone i produksjonskapitalen, $\bar{K}_t$, på tidspunkt t slik at $\bar{K}_t$ er uendret for $t' \neq t$. Dette gir en endring i

³⁾ En tilsvarende analyse vil en finne i King (1977).

brutto nominelt driftsresultat ved utgangen av periode t på $(1+\pi)F'(K_t)$. For å finansiere økningen i $\bar{K}_t$ låner selskapet en krone i begynnelsen av periode t som med tillegg av renter betales tilbake ved utgangen av periode t . Kapitaltilveksten på 1 krone på tidspunkt t har en nominell verdi på $(1-\delta)(1+\pi)$ på tidspunkt $t+1$. Investeringsbeløpet på tidspunkt $t+1$ må derfor reduseres med $(1-\delta)(1+\pi)$ for at $\bar{K}_{t+1}$ ikke skal endres ved denne disposisjonen. Det nettobeløp som trengs for tilbakebetaling av lånet inklusive renter ved utgangen av periode t , er da $1 + r - (1-\delta)(1+\pi) = r - \pi + \delta(1+\pi)$. En lånefinansiert økning av $\bar{K}_t$ med en krone vil gi eierne et nominelt netto kontantbidrag ved utgangen av periode t lik

$$\theta [(1+\pi)F'(K_t) - r + \pi - \delta(1+\pi) - T_t']$$

hvor T_t' er økningen i selskapsskatten i periode t forårsaket av økningen i $\bar{K}_t$, og θ er eksogent gitt ved skattesystemet og uttrykker økningen i aksjonærenes dividender etter skatt som følge av at én krone av selskapets overskudd etter skatt blir utbetalt. En lånefinansiert økning i $\bar{K}_t$ er i aksjonærenes interesse så lenge uttrykket ovenfor er positivt.

Optimal $\bar{K}_t$ er gitt ved

$$(3) \quad F'(K_t) = \frac{1}{1+\pi} \{r - \pi + \delta(1+\pi) + T_t'\}$$

$$\text{hvor } K_t = \frac{\bar{K}_t}{(1+\pi)^t}$$

Reglene for selskapsbeskatningen bestemmer T_t' . Selskapsskattesatsen antas konstant og lik τ og vi antar at selskapet kan trekke fra gjeldsrenter i beregningen av skattbart overskudd. Videre tenker vi oss at en kan trekke fra avskrivninger basert på anskaffelseskostnad og en andel a pr. år er fradragsberettiget. På grunn av prisstigning og forskjeller mellom a og $\delta(1+\pi)$ vil det oppstå bokførte latente kapitalgevinster på bedriftens kapitalutstyr. Den bokføringsmessige kapitalgevinst som påløper i periode t som følge av en kronens økning i $\bar{K}_t$, er $(1-\delta)(1+\pi) - (1-a)$. Denne kan vi splitte opp i en skattekreditt $a - \delta(1+\pi)$ som oppstår ved at en i beskatningen kan nedskrive kapitalutstyret raskere enn verdiforringelsen ($a > \delta(1+\pi)$), og i en ren inflasjonsgevinst π . I Norge er hovedregelen at kapitalgevinster er skattbare når de realiseres. Det kan imidlertid også være interessant å studere tilfellet hvor påløpne, men ikke realiserte, kapitalgevinster er skattbare. Vi antar derfor at en andel γ av påløpne kapitalgevinster er skattbare hvor de interessante verdiene av γ er 0 og 1. Utfra dette vil økningen i selskapsskatten T_t' bli

$$T_t' = \tau \{ (1+\pi)F'(K_t) - r - a + \gamma [(1-\delta)(1+\pi) - (1-a)] \}.$$

Innsetting i tilpasningsbetingelsen (3) gir

$$(4) \quad F'(K_t) = \frac{1}{(1+\pi)(1-\tau)} [r(1-\tau) - \pi(1-\gamma\tau) + \delta(1+\pi)(1-\gamma\tau) - a(1-\gamma\tau)].$$

Vi ser først på tilfellet $\gamma = 1$ slik at påløpne kapitalgevinster er løpende skattepliktige på selskapets hånd etter hvert som de oppstår. I dette tilfellet ser vi at (4) reduseres til

$$(5) \quad F'(K_t) = \frac{r-\pi}{1+\pi} + \delta.$$

Ved sammenligning med (3) for $T_t' = 0$, ser vi at skattesystemet virker nøytralt på selskapets tilpasning i dette tilfellet. Det betyr at skattesystemet ikke har noen virkning for selskapets tilpasning på real-siden.

Hvis vi setter $\gamma = 0$, betyr dette at selskapet ikke skatter av bokførte latente kapitalgevinster og betingelse (4) tar i dette tilfellet formen

$$(6) \quad F'(K_t) = \frac{1}{1-\tau} \left\{ \frac{r(1-\tau) - \pi}{1+\pi} + \frac{\tau[\delta(1+\pi) - a]}{1+\pi} \right\} + \delta.$$

Første ledd i klammeparentesen på høyre side av (6) er den realrente etter skatt som selskapet står overfor. Hvis bokføringsmessige avskrivninger svarer til virkelig kapitalslit basert på gjenanskaffelsespris, dvs. $a = \delta(1+\pi)$, vil en ikke få noen implisitt skattekreditt i selskapet og siste ledd i klammeparentesen er lik null. Det eneste som skiller selskapets tilpasning fra konsumentens i dette tilfellet, er at selskapet må betale skatt av overskuddet og dette er reflektert i skattefaktoren $1/(1-\tau)$.

Etter det norske skattesystemet er kapitalgevinster skattepliktige når de realiseres. I samsvar med dette kommer $\gamma = 0$ nærmest opp mot norske forhold.⁴⁾ Betingelse (6) er likevel bare en tilnærming siden vi ikke har tatt hensyn til at latente kapitalgevinster før eller senere må realiseres. Når det gjelder skattekreditten, blir denne oppløst når kapitalutstyret er bokføringsmessig helt nedskrevet mens inflasjonsgevinster kommer til beskatning ved utskifting i den utstrekning anlegget har positiv utskiftningsverdi. Leieprisen på kapital, som uttrykt ved høyresiden i (6), er derfor noe undervurdert. Dette poenget svekkes imidlertid noe ved at en har muligheter til å avskrive realiserte kapitalgevinster på nyinvesteringer slik at beskatningstidspunktet for kapitalgevinsten kan bli skjøvet langt frem i tid. Nåverdien av denne skattebelastningen kan derfor bli forholdsvis liten.

Aksjeemisjon

Vi tenker oss nå at selskapet finansierer en partiell økning i $\bar{K}_t$ på én krone ved utvidelse av aksjekapita-

⁴⁾ For kapitalutstyr som varer i bare en periode er selvsagt $\gamma = 1$.

len på tidspunkt t . Siden investeringsbeløpet på tidspunkt $t+1$ må reduseres med $(1-\delta)(1+\pi)$ for at $\bar{K}_{t+1}$ skal være uendret, vil denne disposisjonen føre til at aksjonærene ved utgangen av periode t får utbetalt en økning i dividende etter skatt med

$$\theta[(1+\pi)F'(K_t) + (1-\delta)(1+\pi) - 1 - T_t'].$$

For at dette skal være lønnsomt for aksjonærene, må denne avkastningen minst være like stor som det de kunne ha oppnådd i avkastning på denne krona ved den beste alternative plassering – dvs. alternativkostnaden etter skatt. Vi antar at denne er gitt ved $(1-m)r$ hvor r er den sikre renten og m er marginalskatten på renteinntekter i den personlige skatteligging. Selskapets optimum er da gitt ved

$$(7) \quad \theta[(1-\pi)F'(K_t) + (1-\delta)(1+\pi) - 1 - T_t'] = (1-m)r.$$

Med de samme skatteregler som i tilfellet med lånefinansiering er økningen i selskapets skatteutbetaling nå gitt ved

$$T_t' = \tau\{(1+\pi)F'(K_t) - a + \gamma[(1-\delta)(1+\pi) - (1-a)]\}$$

og ved innsetting i (7) er tilpasningsbetingelsen gitt ved

$$(8) \quad F'(K_t) = \frac{1}{(1+\pi)(1-\tau)} \left\{ \frac{1-m}{\theta} r - \pi(1-\gamma\tau) + \delta(1+\pi)(1-\gamma\tau) - \tau a(1-\gamma) \right\}.$$

Om vi først ser på tilfellet hvor alle latente kapitalgevinster er skattbare på bedriftens hånd, dvs. $\gamma=1$, reduseres (8) til

$$(9) \quad F'(K_t) = \frac{1}{(1+\pi)(1-\tau)} \left\{ \frac{1-m}{\theta} r - \pi(1-\tau) \right\} + \delta.$$

Her ser vi at skattesystemet vil virke nøytralt på bedriftens tilpasning for $m = \tau$ og $\theta = 1$. θ uttrykker graden av skattemessig diskriminering mellom tilbakeholdte overskudd i selskapet og utbetalt dividende. Med finansiering ved aksjeemisjoner virker skattesystemet nøytralt på bedriftens realltilpasning under et system med beskatning av latente kapitalgevinster i bedriften hvis selskapsskatten er lik personskatten og skattesystemet ikke diskriminerer mellom tilbakeholdte overskudd og dividender.

Med $\gamma = 0$, som er mer i samsvar med norske regler, er optimal tilpasning gitt ved

$$(10) \quad F'(K_t) = \frac{1}{(1+\pi)(1-\tau)} \left\{ \frac{1-m}{\theta} r - \pi + \tau(\delta(1+\pi) - a) \right\} + \delta.$$

Generelt ser vi at både for $\gamma = 0$ og $\gamma = 1$ vil bedriftens realltilpasning være den samme både under

gjeldsfinansiering og finansiering ved aksjeemisjon hvis $m = \tau$ og $\theta = 1$.

Tilbakeholdte overskudd

I dette tilfellet får aksjonærene avkastningen på den marginale investeringen i periode t i form av verdistigning på aksjer. Aksjonærene antas å være indifferente mellom dividender og kursgevinster, og én krone tillagt selskapets egenkapital ved periodens slutt i form av tilbakeholdte overskudd vil da gi en verdistigning på selskapets aksjer med θ . Vi antar at kursgevinster blir beskattet med en sats κ i den personlige skatteliggingen. En partiell økning i $\bar{K}_t$ med én krone finansiert ved tilbakeholdte overskudd vil da ved utløpet av perioden gi aksjonærene en formuesøkning etter skatt på

$$(1-\kappa)\theta[(1+\pi)F'(K_t) + (1+\pi)(1-\delta) - 1 - T_t'].$$

Det tilbakeholdte overskuddet kunne ved periodens begynnelse alternativt blitt utbetalt som dividende og ville da gitt en alternativ avkastning på $\theta(1-m)r$ på aksjonærenes hånd. I tilfellet med tilbakeholdte overskudd er selskapets optimum gitt ved

$$(11) \quad F'(K_t) = \frac{1}{(1+\pi)(1-\tau)} \left\{ \frac{1-m}{1-\kappa} r - \pi(1-\tau) \right\} + \delta \text{ for } \gamma = 1 \text{ og}$$

$$(12) \quad F'(K_t) = \frac{1}{(1+\pi)(1-\tau)} \left\{ \frac{1-m}{1-\kappa} r - \pi + \tau(\delta(1+\pi) - a) \right\} + \delta \text{ for } \gamma = 0.$$

Vi merker oss at for $\theta = 1 - \kappa$ er den relevante leieprisen på kapital etter skatt i tilfellet med finansiering med tilbakeholdte overskudd den samme som i tilfellet med finansiering ved aksjeutvidelse.

Ut fra ovenstående er det klart at den relevante leieprisen på kapital etter skatt generelt er avhengig av hvordan investeringene blir finansiert. Bare under helt spesielle forutsetninger vil skattesystemet virke nøytralt på selskapenes tilpasning på realsiden. Ved finansiering med aksjekapitalutvidelse er dette tilfellet for $\gamma = 1$, $\theta = 1$ og $\tau = m$, og ved tilbakeholdte overskudd må videre $\kappa = 0$. Disse betingelsene er normalt ikke alle oppfylt i det norske skattesystemet.

Vi skal til slutt se på noen talleksempler. Vi antar $r = 0,25$, $m = 0,6$ og $\pi = 0,1$. Dette gir en realrente etter skatt for konsumentene lik null. Hvis dette skulle representere en likevekt i kredittmarkedet, ville altså konsumenten i dette tilfellet være indifferent overfor marginale omfordelinger av konsum mellom periodene. Vi antar videre at $\tau = 0,5$. Når det gjelder dividender, er disse etter norsk skattelovgivning fradragsberettigede i statsskatteliggingen på selskapets hånd og skattepliktige bare i statsskattelig-

Tabell 1

Finansieringsform	$F'(K_t) - \delta$	
	$\gamma = 0$	$\gamma = 1$
Låneopptak	0,01	0,14
Aksjeutvidelse	-0,01	0,12
Tilb.holdt oversk.	-0,04	0,09

ningen på aksjonærenes hånd. I selskapsskatten utgjør statsskatten 27,8% som vi runder av oppover til 0,3. I personbeskatningen utgjør kommuneskatten 23% og i vårt eksempel skulle dermed statsskatten utgjøre 37% som vi runder av til 0,4. Skyggeprisen på tilbakeholdte overskudd regnet i dividende etter skatt, θ , skulle da bli $\theta = (1-0,4)/(1-0,3) = 6/7 = 0,86$. Dvs. at med våre tallanslag vil aksjonærene få utbetalt 86 øre etter skatt for hver krone som utbetales av selskapets overskudd etter skatt. Når det gjelder kursgevinster, er disse etter norske regler ikke skattepliktige i personbeskatningen hvis en har sittet med aksjen i minst to år regnet fra utløpet av det år en har anskaffet aksjen. Hvis en har anskaffet aksjen i næring, er kursgevinster imidlertid skattepliktige med de samme satser som for skattepliktig inntekt for øvrig. Vi tenker oss at personlige skatteyttere ikke holder aksjer i næring og vi gjør derfor neppe noen stor feil ved å sette den effektive skattesats på kursgevinster, κ , lik null. Med de tall vi har valgt, er det etter dette klart at skattesystemet favoriserer finansiering ved tilbakeholdte overskudd fremfor aksjeutvidelse.

Vi tenker oss videre at $\delta = 0,1$ mens $a = 0,15$ slik at i avskrivningsperioden overstiger de skatemessige avskrivninger det reelle kapitalslit basert på kostpris. (Dette har selvsagt bare betydning når løpende (latente) kapitalgevinster ikke er skattepliktige). Med de gitte talleksempler for renten og de øvrige parametrene kan vi regne ut selskapets marginale netto realavkastning, $F'(K_t) - \delta$, i optimum for de forskjellige finansieringsformene ved å sette tallene inn i optimumsbetingelsene. Dette er gjengitt i tabell 1.

Tabellen er å forstå slik at hvis f.eks. selskapets investeringer finansieres ved låneopptak og bokførte kapitalgevinster ikke er skattepliktige, er det lønnsomt for eierne at selskapet investerer inntil netto marginal realavkastning er 0,01%. Med løpende beskatning av latente bokførte kapitalgevinster får vi i dette eksemplet et avkastningskrav på 14% i tilfellet med lånefinansiering, osv.

I det vi husker at med de valgte tallene er den reelle konsumrenten etter skatt lik null, kan vi sammenligne disse tallene med optimumsbetingelsen (2) hvor venstresiden, $(U_t/U_{t+1}) - 1$, via tilpasningsbetingelsen (1) må være lik konsumentenes realrente etter skatt i likevekt i kredittmarkedet. Selv om skattefritak for gjeldsrenter isolert sett gjør lånefinansiert konsum og investeringer i konsumkapital

mer lønnsomt for konsumenten, viser talleksemplet at det kan være tvilsomt om skattereglene samlet favoriserer konsum på bekostning av bedriftsinvesteringer i et fritt kredittmarked. Dette avhenger bl.a. av størrelsen på γ som igjen avhenger av hvilke muligheter selskapene har til å skyve beskatningen av realiserte kapitalgevinster frem i tiden gjennom nedskrivning av nytt kapitalutstyr. Talleksemplet understreker at avskrivningsreglene og den skatemessige behandling av kapitalgevinster i bedriftsbeskatningen er av avgjørende betydning for spørsmålet om i hvilken utstrekning fri markedstilpasning i kredittmarkedet vil lede til prisvridninger mellom konsum- og produksjonssiden i økonomien.⁵⁾

3. Kapitalkostnader og kapitalstruktur

I forrige avsnitt drøftet vi skattereglenes betydning for selskapenes realltilpasning for gitt finansieringsform. Det er imidlertid klart at skattereglene også har betydning for selskapenes valg av finansieringsform siden de påvirker selskapenes finansielle kapitalkostnader etter skatt. De finansielle kapitalkostnader inngår i bedriftens leiepriser for kapital og er derfor med på å bestemme bedriftens optimale realltilpasning. Det er ut fra dette lite tilfredsstillende å studere skattereglenes betydning for selskapenes realltilpasning løsrevet fra selskapenes finansielle tilpasning.

I en økonomi med sikker kapitalavkastning og hvor både bedrifter og personer kan låne til en gitt rente som er lik for alle, synes det klart at med rentevridende skatteregler vil selskapenes optimale kapitalstruktur ta form av hjørneløsninger. Hvis selskapet låner, vil de nominelle finansielle kostnader etter skatt for eierne være $r(1-\tau)$. Ved finansiering ved utstedelse av nye aksjer, vil de nominelle finansielle kapitalkostnader etter skatt være $r(1-m)/\theta$. Aksjonærene finansierer en aksjeutvidelse ved lån eller reduksjon av annen finansiell sparing til en nominell rente $r(1-m)$ etter skatt. Parameteren θ justerer for at en kroners overskudd i selskapet (etter skatt) er verdt θ på aksjonærenes hånd. Det er da klart at aksjonærene foretrekker å finansiere selskapets investeringer ved utstedelse av nye aksjer fremfor lån på selskapets hånd så lenge som $r(1-m)/\theta < r(1-\tau)$, eller $1-m < \theta(1-\tau)$. Det er videre klart at hvis denne betingelsen er oppfylt, vil det også lønne seg å nedbetale all gjeld på selskapets hånd gjennom utvidelse av aksjekapitalen. Ifølge reglene for beregning av θ er denne ulikheten tilfredsstillt så lenge som $m > \tau$. For tilbakeholdte overskudd vil tilsvarende de finansielle kapitalkostnader etter skatt være $r(1-m)/(1-\kappa)$ og denne finansieringsformen er gunstigere for

⁵⁾ Konklusjonene her avviker noe fra dem en finner hos Prøsch (1981) hvor han baserer sin analyse på det spesialtilfellet at bedriftene finansierer sine investeringer utelukkende med lån og at påløpne, ikke realiserte kapitalgevinster er løpende skattepliktige på selskapets hånd.

ierne enn aksjeemisjon så lenge som $1-\kappa > 0$. Hvis vi antar at κ i praksis er tilnærmet null, vil dette holde så lenge den personlige marginals-katten er større enn selskapsskatten. Følgelig ser vi at i vårt talleksempel vil tilbakeholdte overskudd være å foretrekke fremfor aksjeemisjon.

I et fritt kredittmarked uten usikkerhet og uten restriksjoner på personers og bedrifters finansielle tilpasning vil det med de talleksempler vi har valgt, ikke være optimalt for selskaper å oppta lån. Det vil for så vidt heller ikke være optimalt for selskapene å utbetale dividender slik at aksjonærene får avkastningen i form av kursgevinster på aksjer. Dette talleksempel er neppe spesielt realistisk. Det viser likevel tilstrekkeligheten av partielle analyser når en skal studere skattereglenes betydning for bedriftens investeringstilpasning i et fritt kredittmarked. Med de tall vi har brukt i vårt eksempel, vil det f.eks. ikke være noen mening i å anta at bedriftens investeringer er fullt ut lånefinansiert i et fritt kredittmarked og konklusjoner m.h.t. skattereglenes betydning for ressursvridninger mellom konsum og investering basert på en slik forutsetning, kan derfor være av begrenset interesse.

I praksis er det selvsagt mange årsaker til at selskaper er finansiert med både egenkapital og gjeld. En mulig grunn er at aksjonærene møter kvantumsrestriksjoner i kredittmarkedet. I dette tilfellet må vi erstatte renten etter skatt med aksjonærenes subjektive tidsprefranserate i formlene for kapitalkostnadene i forbindelse med aksjeemisjoner og tilbakeholdte overskudd, og denne vil være høyere enn markedsrenten etter skatt hvis aksjonærene er rasjonerte. En annen kompliserende faktor er den rolle en risikofylt kapitalavkastning vil spille for tilpasningen i finansmarkedene. Risikofylt kapitalavkastning fører til at på grunn av forskjeller i risiko blir forskjellige aktører stilt overfor forskjellige renter i kredittmarkedet, og på grunn av risiko for konkurs kan det være en positiv sammenheng mellom bedriftens gjeldsgrad og de lånerenter den stilles overfor. Skattereglenes betydning for optimal finansieringsstruktur i et perfekt kapitalmarked med risikofylt kapitalavkastning er et spørsmål som enda ikke har fått sin fulle teoretiske avklaring⁶⁾ og vi lar det derfor ligge her.

4. Administrerte prisvridninger og nest-beste løsninger

Mye av diskusjonen om skattesystemets betydning for ressursallokeringen i kapitalmarkedet har tatt utgangspunkt i ordningen med skattefritak for gjeldsrenter og en har argumentert med at dette vrir ressursallokeringen til fordel for investering i konsumkapital på bekostning av investering i produk-

sjonskapital. Dette er et noe snevert utgangspunkt for en debatt om skattesystemets betydning for ressursallokeringen. En burde i stedet se på skattesystemets samlede virkning, og vi har da påvist her at med de skatteregler og satser vi har i dag, er det ikke uten videre gitt at en fri markedstilpasning i kredittmarkedet vil lede til underinvestering i produksjonskapital av skattemessige årsaker. Dette vil bl.a. avhenge av hvilke forutsetninger som tas med hensyn til bedriftenes skattemessige avskrivningsregler og den skattemessige behandling av kapitalgevinster på produksjonskapital. Et helt annet spørsmål er om det uten videre er samfunnsøkonomisk riktig å eliminere de eventuelle rentevridninger som skattesystemet forårsaker mellom konsument- og produksjonssiden i kredittmarkedet.

Hvorvidt en administrert prisvridning i et marked er uheldig, avhenger av hvilken situasjon en sammenligner med. Noen synes å forestille seg at et skattesystem uten prisvridende virkninger er praktisk mulig og i så fall vil enhver form for administrerte prisvridninger gjennom skattesystemet føre til unødvendig ressursløsning og bør derfor ut fra effektivitetshensyn elimineres. Mere realistisk er det antakelig å gå ut fra at den offentlige sektor ikke lar seg finansiere uten å ty til prisvridende beskatning. Gitt at prisvridende beskatning ikke kan unngås, blir spørsmålet hvor i økonomien slike prisvridninger gjør minst skade i form av effektivitetstap – dvs. en tar sikte på å oppnå det *nest-beste*. Slike problemstillinger studeres innenfor teorien om optimal beskatning, og litt stilisert kan en si at et av de viktigste resultater der er at en under ellers like forhold bør konsentrere beskatningen om goder som er priselastiske i tilbud eller etterspørsel. Ut fra dette er det klart at en generelt ikke bør foreta sektorvis revisjoner av skattesystemet da dette kan føre til at den prisvridende beskatning blir skjøvet over til andre markeder hvor den kan gi et enda større effektivitetstap. Eksempelvis vil en påvisning av at skattefritak for gjeldsrenter vrir tilpasningen i kapitalmarkedet, ikke i seg selv være noen grunn til å avskaffe dette. En må i tillegg kunne vise til at en opphevelse av fradragsretten ikke fører til prisvridninger andre steder i økonomien som mer enn oppveier den eventuelle effektivitetsgevinsten i kapitalmarkedet. En avskaffelse av rentefradraget vil eksempelvis medføre en økning i den effektive marginals-katten for låntakere og slik kunne føre til økt effektivitetstap i arbeidsmarkedet. Hvorvidt dette er samfunnsøkonomisk ønskelig, vil måtte bygge på bl.a. en vurdering av lønnselastisiteten i arbeidstilbudet i forhold til renteelastisiteten i den private låneetterspørsel. (En annen ting er at en opphevelse av rentefradraget kombinert med en tilsvarende reduksjon i marginals-katten ville redusere effektivitetstapet i de to markedene samlet.) For øvrig ville opphevelse av rentefradraget for gjeldsrenter kombinert med beskatning av renteinntekter

⁶⁾ Se f.eks. Modigliani & Miller (1963), Miller (1977) og Auerbach & King (1980).

føre til rentevridning mellom debitor og kreditor og effektivitetstap på det hold.

En påstand som ofte fremføres⁷⁾, er at skattesystemet vrir sparingen mot konsumkapital på bekostning av sparing i form av investeringer i produksjonskapital siden de tjenester som produksjonskapitalen yter, er skattepliktige mens de tjenester som konsumkapitalen yter, ikke er det. Det er noe uklart hvordan denne påstanden skal tolkes. En mulig tolkning er den som vi tidligere har vært inne på, nemlig at skattesystemet fører til at selskapenes kapitalkostnader etter skatt er høyere enn konsumentenes. Dette forholdet er imidlertid avhengig av skattereglenes konkrete utforming i bedriftsbeskatningen.

Det forhold at avkastningen på konsumkapital (konsumtjenestene) er fritatt for skatt i personbeskatningen, vil imidlertid vri *sammensetningen* av den personlige sparing i favør av investeringer i konsumkapital på bekostning av finanssparing, og vil på denne måten kunne lede til at mindre ressurser blir stilt til rådighet for investeringer i bedriftene. Det må imidlertid understrekes at dette forhold har ingen ting med eventuell fradragsrett for gjeldsrenter å gjøre, men skyldes at avkastningen på finanskapital er skattepliktig i personbeskatningen mens avkastningen på konsumkapital ikke er det. Denne vridningen vil ikke nødvendigvis medføre for liten total sparing, men at en i for stor utstrekning overfører ressurser til fremtidig forbruk i form av konsumkapital. Dette er det vanskelig å se noen god økonomisk motivering for, og det kan elimineres ved enten å gjøre tjenester fra konsumkapital skattepliktige på linje med finansinntekt eller ved skattefritak for renteinntekter og annen finansinntekt.

Den største kilde til vridning av privat sparing i retning av investering i konsumkapital fremfor produksjonskapital, er trolig den asymmetriske skattemessige behandling av kapitalgevinster. Kapitalgevinster på konsumkapitalgjensstander som smykker, kunst, biler, fritidsbåter og langt på vei også hytter og boliger er fritatt for beskatning mens kapitalgevinster på produksjonskapital i prinsippet er skattepliktige ved realisering.

Ut fra en helhetsvurdering virker det noe eien-dommelig at spørsmålet om fradragsrett for gjeldsrenter i personbeskatningen har fått en slik dominerende plass i debatten om revisjon av skattesystemet. Noen har endog hevdet at en opphevelse av fradragsretten er en avgjørende forutsetning for et friere kredittmarked. For det første er det uklart om den samlede virkning av skattesystemet leder til vridning av ressursallokeringen bort fra investeringer i produksjonskapital i noen betydelig grad. For det andre er det ikke opplagt at en reduksjon av denne eventuelle vridningen gjennom opphevelse av fradragsretten ville redusere effektivitetstapet hvis man ikke samtidig foretar andre endringer i beskatningen.

Hvis en er bekymret over at skattesystemet favoriserer investeringer i konsumkapital, ville det trolig være mere fruktbart å sanere systemet med beskatning av kapitalgevinster slik at konsum- og produksjonskapital ble likestilt på dette området.

5. Avsluttende merknader

Det synes å være en utbredt oppfatning at en friere markedstilpasning i kredittmarkedet vil føre til reduserte investeringer i næringslivet ved at konsumenter med høy marginalsatt og dermed lav lånerente etter skatt vil konkurrere opp utlånsrenten til et nivå som mange selskaper med høyere lånerente etter skatt ikke kan tåle. De mere presise begrunnelser for dette synet bygger på antagelser om at bedriftene finansierer sine investeringer med lån og at hverken bedrifter eller konsumenter i utgangspunktet er rasjonerte i kredittmarkedet. Vi har imidlertid påvist at eksisterende skatteregler vil favorisere egenfinansiering fremfor lånefinansiering i et fritt kredittmarked slik at de premisser som ligger til grunn for dette synet, ikke uten videre er forenlige med antagelsen om et fritt kredittmarked.

Når en i utgangspunktet har en situasjon med rasjonering av konsumlån, må en liberalisering av kredittmarkedet i seg selv ventes å vri bedriftenes finansieringstilpasning i retning av økt egenkapitalfinansiering (aksjeutvidelser og tilbakepløying av overskudd). Dette skyldes blant annet at en mindre stram rasjonering av konsumentene i kredittmarkedet vil føre til at aksjonærenes skyggepris på kapital (marginale tidspreferanserate) synker, og dette vil føre til en lavere alternativkostnad for de midler som tilføres bedriftene gjennom aksjeutvidelser og tilbakeholdte overskudd.

En friere markedstilpasning i kredittmarkedet vil selvsagt føre til et høyere rentenivå i forhold til en situasjon med kredittrasjonering. Hvordan dette vil slå ut i bedriftenes leiepriser for kapital og bedriftenes investeringer vil imidlertid avhenge bl.a. av hvordan kredittrasjoneringen administreres og av hvordan bedriftene finansierer sine investeringer. For bedrifter som finansierer sine investeringer med lån og som i utgangspunktet ikke er rasjonerte i lånemarkedet, vil en renteøkning føre til økte kapitalkostnader og reduserte investeringer. For bedrifter som finansierer sine investeringer med egenkapital – enten fordi de er rasjonerte i lånemarkedet eller fordi dette er den gunstigste finansieringsformen for eierne – vil en liberalisering av kredittmarkedet føre til økte investeringer. Nettovirkningen for de samlede bedriftsinvesteringer er det vanskelig å si noe om på teoretisk grunnlag. Hvis en har en positiv sammenheng mellom rentenivå og personlig sparing, er det i og for seg ikke noe i veien for at en friere tilpasning i kredittmarkedet kan føre til økte investeringer både i konsum- og produksjonskapital. Poenget er her selvsagt at økonomien har både en

⁷⁾ Se f.eks. Myhrmann (1979).

tilbudsside og en etterspørselsside og i en situasjon med lavrente og kredittrasjonering vil ceteris paribus de samlede investeringer være begrenset av sparingen.

Nå kan det knapt være noen fornuftig målsetting å opprettholde et høyt investeringsnivå i seg selv. Poenget må heller være å avstemme det samlede investeringsomfang etter forbrukernes preferanser for konsumets tidsutvikling. I denne sammenheng blir spørsmålet i hvilken utstrekning skattesystemet leder til prisvridninger mellom konsum og investeringer i konsumkapital på den ene siden og investeringer og produksjonskapital på den annen side. For dette forholdet er antakelig den asymmetriske skattemessige behandling av kapitalgevinster på konsum- og produksjonskapital av større praktisk betydning enn ordningen med skattefritak for gjeldsrenter i person- og bedriftsbeskatningen.

LITTERATUR

- Auerbach, A. J. og M. A. King (1980), «Taxation, Portfolio Choice and Debt-Equity Ratios: A General Equilibrium Model», Diskusjonsnotat, National Bureau of Economic Research.
- King, M. A. (1977), *Public Policy and the Corporation*, Chapsman and Hall, London.
- Miller, M. H. (1977), «Debt and Taxes», *Journal of Finance*, pp. 261–75.
- Modigliani, F. og M. H. Miller (1963), «Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction», *American Economic Review*, pp. 433–43.
- Myhrman, J. (1979), «Svenska Kapitalmarkedsproblem», *Ekonomisk Debatt* nr. 2.
- Prøsch, T. (1981), «Organiseringen av og adgangen til et fritt obligasjonsmarked», *Sosialøkonomen*, nr. 6, pp. 11–17.
- Sandmo, A. (1974), «Investment Incentives and the Corporate Income Tax», *Journal of Political Economy*, pp. 287–303.
- Sjøløe, S. (1980), «Virkning på ressursbruk av renter, skatt og inflasjon», *Penger og Kredit*, hefte 2, pp. 115–25.

NORSK ARBEIDSGIVERFORENING

Hver dag treffes beslutninger som blir bestemmende for menneskers forhold på arbeidsplassene. Noen er hjemlet i lovverket, andre i avtaler mellom organisasjonene innen arbeidslivet og etter andre i overenskomster på de enkelte bedriftene. NORSK ARBEIDSGIVERFORENING med mer enn 10 000 medlemsbedrifter ivaretar bedriftslivets interesser på alle disse områdene.

Assisterende direktør

N.A.F. ønsker å styrke sitt økonomisk/sosialpolitiske arbeidsområde ved å tilsette en ass. direktør som skal være underlagt en av de viseadm. direktører. Meningen er at den som ansettes, på noe sikt skal overta ansvaret for det økonomisk/sosialpolitiske arbeidsområde.

Stillingsens arbeidsoppgaver vil i første rekke være knyttet til sosialpolitiske beregninger, analyser og utredninger, samt deltagelse såvel i interne og eksterne komitéer/utvalg som debattfora.

Den som ansettes må være høyt kvalifisert økonom med solid erfaring fra de aktuelle arbeidsområder. Vedkommende må også ha anlegg og interesse for aktivt engasjement i en utadvendt stilling.

Spørsmål vedrørende stillingen kan rettes til viseadm. direktør Lars Aarvig eller lederen for vår administrasjonsavdeling, direktør Håkon Lyse, tlf. (02) 20 25 50.

Skriftlig søknad med attestkopier sendes snarest til:

NORSK ARBEIDSGIVERFORENING
Administrasjonsavdelingen
Postboks 6710 – St. Olavs plass
Oslo 1

Portrett: Bjørn H. Tretvoll

Behov for flere økonomer i pressen

INTERVJU VED
ARNE JON ISACHSEN

For få journalister har økonomisk utdanning.

Det lages ikke gode nok bakgrunnsanalyser. Journalister er for opptatt av det politiske spillet.

Pressen bidrar selv til å begrense bredden i den økonomiske debatt.

Økonomer som ønsker å gjøre seg gjeldende i samfunnsdebatten, må selv være villige til å ta initiativ.

Dette sier journalist Bjørn Tretvoll i Aftenposten. Tretvoll – som har utdanning i sosialøkonomi og har utført flere intervjuer for Sosialøkonomen. Men denne gangen er rollene byttet om, og journalisten svarer her på spørsmål om økonomer i dagspressen.

Bjørn H. Tretvoll er journalist i Aftenpostens næringslivsredaksjon. Han er exam. oecon fra 1970, var formann i studentutvalget på Sosialøkonomisk institutt i 1971. Han begynte som journalist ved Oslo-kontoret til The Associated Press i 1973. I 1975 ble han ansatt i Aftenpostens næringslivsredaksjon der han har arbeidet med forskjellige typer økonomisk stoff siden, bare avbrutt av et engasjement som informasjonssekretær i Finansdepartementet i 1978–79.

Det kan gå langt mellom hver gang en sosialøkonom opplever en faglig glede ved å lese en avisartikkel i økonomi. De gangene det skjer er det ikke uvanlig at artikkelen er signert Bjørn H. Tretvoll.

Økonomer trengs i dagsaviser

– Et unngåelig spørsmål; er det noen fordel med økonomisk utdanning i en dagsavis, Tretvoll?

– Ja, det er det utvilsomt. Med en viss faglig bakgrunn er det lettere å finne fram til poengene og stille de rette spørsmålene. Men nødvendig er det ikke, for mange journalister uten formell bakgrunn gjør en utmerket jobb.

For økonomer som ville jobbe med f.eks. valuta-, penge- og kredittspørsmål er det gode muligheter i en avis. Her mangler vi bakgrunnsanalyser, og nyhetene blir hengende i løse luften. Dette har sammenheng med at renten tidligere var noe man betraktet som bestemt av Finansdepartementet, og at den offentlige debatten om pengepolitikken var svært beskjeden. Forholdene har jo endret seg drastisk de siste årene, slik at dersom undervisningsinstitusjonene følger opp ved å gi disse fagområdene større vekt, vil nok også avislesere i neste omgang kunne nyte godt av dette.

Men lønns- og arbeidsforhold er ikke på topp

– Som forholdene er i dag, er grensenytten av en økonomisk utdanning i en seriøs dagsavis meget høy, nettopp fordi det er relativt få med faglig bakgrunn her. Ut fra en samfunnsøkonomisk vurdering er vi derfor tjent med å få flere økonomer som journalister. Men det er ikke nok bare å kunne økonomi. Man må kunne, eller satse på å lære,

journalistikk også. Imidlertid er lønnsnivået fremdeles preget av at rekrutteringen til journalistyrket var folk med artium og ellers lite akademisk utdannelse. Derfor blir det neppe noe overflodsproblem med økonomer som journalister.

I prinsippet skal vi ha en arbeidsuke på omkring 40 timer over en viss periode med vaktordninger. Men ettersom hver enkelt journalist har ansvaret for et fagområde og har stor interesse av at dette blir dekket godt, er det åpenbart at man jobber atskillig mer enn de foreskrevne 40 timene. Det kan bli anstrengende dager, mye reising og uregelmessig arbeidstid. Lønsmessig synes vi, rimeligvis nok, at dette ikke blir godt nok kompensert.

For en økonom som ønsker å maksimere sin livsinntekt, er nok neppe journalistikken veien å gå. På den annen side er det en egen utfordring i å presentere faget på en slik måte at det blir lettfattelig og informativt for en lesergruppe langt utover fagøkonomenes rekke.

Målet er kvalitetsartikler for almenheten

- Apropos dette, hvem skriver dere for?

- Her står man ofte i et dilemma. På den ene side ønsker man å nå folk uten fagkunnskap og må popularisere stoffet slik at hovedlinjene i nyhetene kommer enkelt og klart fram. På den annen side er det ønskelig å være såpass sofistikert at de med faglig bakgrunn også har glede av å lese det vi skriver. Vi lever i en konflikt mellom popularisering og faglig integritet. Denne konflikten kan forsterkes av kravet om fengende overskrifter og jakten på å komme først med nyhetene.

- I Financial Times finnes det en håndfull meget dyktige økonomiske kommentatorer, som f.eks. Samuel Brittan. Når får vi en Samuel Brittan i norske aviser?

- En mann som Samuel Brittan er en sjelden plante. Han er god fagmann innen sitt felt som økonom og skriver meget godt og populært. Dersom en slik person skulle finnes i Norge, ville neppe noen avis være villig til å betale ham det han kunne få i andre jobber. Videre er det slik at Financial Times med sitt opplag på 180 000 er en meget spesialisert avis som henvender seg til avanserte lesere som vet å verdsette slik ekspertise som Samuel Brittan har. Avisen har dessuten økonomiske ressurser til å gi slike folk skikkelig arbeidsmuligheter i redaksjonen. I Aftenposten med vårt opplag på 230 000 legger vi vekt på å dekke et helt spekter. Selv om vi kunne få fram slike gode bakgrunnsartikler som du her sikter til, er det tvisomt om noen særlig stor andel av våre lesere ville gå gjennom slike artikler. Som et lite skritt i den retningen du skisserer, har vi lagt om vår lørdagsavis med økt vekt på analytiske artikler. Avstanden mellom Financial Times og Aftenposten er nok stor, men forskjellen mellom Aftenposten og de fleste andre aviser her i landet når det gjelder det

økonomiske stoffet er også betydelig, kanskje enda større.

Mye Blinderndominert enighet blant norske økonomer

- Statssekretær Gudmund Hernes i Planleggingssekretariatet har sagt at det i norsk økonomi finnes bare to retninger, det som er riktig og det som er galt, mens man i utlandet har mange ulike skoler. Din kommentar?

- Massemedia kan nok være med på å skape inntrykk av stor enighet blant norske økonomer. Det har sammenheng med at vi har lett for å konsentrere oss om en liten gruppe av kjente økonomer som stort sett er enige når de kommenterer aktuelle begivenheter. Jeg tenker her på bl.a. Skånland, Bakke, Munthe og Aukrust.

Et annet forhold er at utdannelsen i økonomi i Norge er preget sterkt av hva som foregår på Blindern. Jeg tror det hadde vært gunstig om vi fikk en mer allsidig offentlig debatt om økonomiske spørsmål. En viss spredning har vi etter hvert fått ved f.eks. selvstendige analyser lagt fram av Industriforbundet, Bankforeningen og Norges Bank. Imidlertid er det nok fortsatt slik at de fleste bygger sine resonnementer over den samme lest og at Finansdepartementet via nasjonalbudsjettet i hovedsak er premissleverandør til den økonomiske debatten. Således har vi en økonomisk meningsutveksling basert på variasjoner over et gitt tema snarere enn et variert sett av melodier.

Profesjonsdisiplin demper fagøkonomenes utsagn

- Men hvorfor spør dere bare de samme økonomene hver gang?

- Det har nok både noe å gjøre med journalistene og med økonomer i Norge generelt. Når økonomer skal uttale seg, er de ofte bundet av fagets krav til presisjon og dermed kan de vanskelig ta standpunkt på sparket og komme med klare utsagn. Man er opplært til å uttale seg på vegne av profesjonen og vurderer uttalelsene i lys av hva profesjonen for øvrig måtte mene. Det leder ikke til de dristigste konklusjoner. Når det så viser seg at enkelte økonomer, både på grunn av faglig dyktighet og på grunn av sin evne til å sette seg inn i journalistenes situasjon har klare og enkle svar på konkrete spørsmål, faller det naturlig å henvende seg til de økonomene som har denne egenskapen. Det er jo også et spørsmål om pressens stadige tidspress. Har man først etablert et godt arbeidsforhold til en snever gruppe høyt respekterte fagøkonomer, er det ikke lett å gå ut til nye.

Økonomer som ønsker å gjøre seg gjeldende i samfunnsdebatten, må være villig til selv å ta initiativ. Det går an å ringe en journalist og si at man har de og de synspunktene som bør komme fram eller at man har gjort undersøkelser som kan være av

mer generell interesse. En mulighet er at et intervju arrangeres, en annen mulighet er at man skriver en artikkel hvor man prøver å popularisere stoffet samtidig som det faglige innholdet er akseptabelt. En god overskrift og spissformuleringer vil virke skjerpene på avisens appetitt, men kan virke noe fremmed for den som er vant til å uttrykke seg i forsiktige vendinger. Større intervjuer vil man vanligvis kunne få seg forelagt før de trykkes, men i siste instans må man være klar over at det er avisen som avgjør hva som trykkes og hvorvidt det trykkes.

Det politiske aspektet ved økonomien får ofte dominere

– Et problem er at en vederheftig økonomisk analyse lett kan bli tatt for et politisk utspill. Økonomi har helt klare politiske dimensjoner og budskapet blir tolket ut fra hvem som har skrevet det og hvor det er publisert.

Når det først går politikk i saken, har vi flere eksempler på at økonomiske analyser blir fortrent til fordel for det politiske spillet som sådant. Hva som skjer i Stortinget og hvilke politiske følger et eventuelt vedtak kan få, blir førstesidestoff, mens de økonomiske virkningene av vedtaket ikke kommer tydelig fram. Det betyr at journalistene i for stor grad er orientert om arbeidet i Stortinget og i for liten grad er opptatt av departementenes og Regjeringens arbeid, som jo gjerne gir bakgrunnen og analysen for de vedtak som fattes i Stortinget. Den demokratiske prosessen ville fungere bedre dersom man vurderte tiltakene ut fra virkningene og ikke bare ut fra de politiske konsekvenser. La meg her komme med et eksempel. Da arbeidsmiljøloven skulle vedtas, sendte Riksrevisjonen ut en advarsel om kostnadspresset. Det ble da heftig debattert og gjengitt i pressen hvorvidt Riksrevisjonen hadde noe med dette å gjøre, mens man i svært liten grad tok opp innholdet av Riksrevisjonens advarsel. Poenget var at man unngikk å få en debatt om hensiktsmessigheten eller virkningen av arbeidsmiljøloven og i stedet fokuserte ensidig på de politiske aspektene av selve debatten.

Avisenes politiske farge – en forsterkende faktor?

– De fleste aviser i Norge er nær knyttet til ett politisk parti. Forsterker dette det politiske aspektet i fagøkonomenes utsagn, og skaper det problemer for dere som vil bedrive god økonomisk journalistikk?

– Den politiske tilknytning setter sitt preg på de fleste norske aviser selv om det absolutt ikke er slik at all reportasjevirkosomhet, enten den er på de politiske sidene eller i avisen for øvrig, tar sikte på å fremme visse politiske synspunkter. Det kan imidler-

tid i mange situasjoner by på problemer å komme med mer kommenterende og analyserende artikler som kanskje svekker den argumentasjon som avisen selv fører på lederplass eller som føres av det parti avisen er knyttet til. Det blir lett gjenstand for kommentar i aviser med en annen farge dersom en partiavis i lederkommentarer avviker fra partilinja eller om det i en og samme avis fremkommer ulike redaksjonelle oppfatninger i en sak.

Statlig nøytral nyhetsformidling – er det en løsning?

– For et par år tilbake var professor Leif Johansen inne på at man burde ha en statlig nyhetsformidling som kunne gi allmennheten en nøytral redegjørelse for de økonomiske forholdene. Hva synes du om en slik ordning?

– Jeg er enig i behovet for bedre forklaring av makroøkonomiske sammenhenger. Imidlertid stiller jeg meg svært tvilende til en nyhetsformidling fra Regjeringen på myndighetenes premisser som skal kunne være faglig nøytral. Til det er økonomi og politikk for nært sammenvevd. I praksis blir det ikke mulig å oppnå en slik nøytralitet selv om intensjonene skulle være de beste.

Ingen patentløsning for norsk økonomisk politikk

– Du som er vant til å spørre andre hva de synes om økonomisk politikk, hva er din mening om norsk økonomisk politikk i øyeblikket?

– Selv om jeg har spurt mange økonomer det samme spørsmålet, har jeg ikke noe overbevisende og enkelt svar selv. Jeg er skeptisk til alle som med enkle kunstgrep hevder å kunne løse kompliserte økonomiske og samfunnsmessige problemer både internasjonalt og i Norge. Målene vi har hatt for den økonomiske politikken her i landet, har vært innbyrdes motstridende. Jeg tenker spesielt på de tre hver for seg prisverdige målsettingene som full sysselsetting, inntektsutjevning og stabil prisutvikling. Slik politikken har vært utformet, har man måttet gi etter på den siste målsettingen. Man kan kanskje si det slik at man har betalt for inntektsutjevning ved inflasjon.

De tradisjonelle sammenhenger i økonomien er endret. Det er nok mulig at variablene forholder seg til hverandre med samme fortegn som før, men koeffisientene er nok blitt annerledes. Dette har sammenheng med endringer i institusjonelle forhold, slik som arbeidsmarkedets virkemåte og den svært konserverende industripolitikk som er ført. Men samtidig vil jeg si at OECD-landenes arbeidsledighetstall må kunne betraktes som en fallitterklæring, mest for politikerne, men også i stor grad for økonomene.

DEBATT

Skatteprogresjonens virkning på lønnsnivå, sysselsetting og betalingsbalansen

AV
TOR HERSOUG

1.

Michael Hoel kommer i en aktuell kommentar i Sosialøkonomen nr. 8/81 med følgende oppsiktsvekkende konklusjon: En omlegning av skattesystemet i mindre progressiv retning vil øke lønns- og prisnivået, redusere sysselsettingen og svekke driftsbalansen overfor utlandet. Konklusjonen er stikk i strid med det som ofte hevdes i den økonomisk-politiske debatt, og baseres på en modell med én nyttemaksimerende, «allmektig» fagforening. Sagt på annen måte innebærer Hoels resultat at fagforeningen vil be om redusert lønn hvis skatteprogresjonen økes.

Det er kanskje ikke så opplagt hvilke forutsetninger som fører til disse resultater. Vi skal her se at en viss endring av forutsetningene lett kan gi opphav til motsatte konklusjoner. En oppsummering er gitt i punkt 6.

2.

La oss først holde oss til Hoels utgangspunkt. Det eksisterer én samlet fagforening som er i stand til å bestemme lønssatsen. Denne bestemmes optimalt innenfor de gitte muligheter ut fra en nyttefunksjon hvor disponibel reallønn og sysselsetting er argumenter:

$$(1) U = U(R, L)$$

hvor R = disponibel realinntekt og L = sysselsetting. Fagforeningen antas å kjenne etterspørselsfunksjonen for arbeidskraft:

$$(2) L = L(W/P)$$

hvor W = nominell lønssats og P = prisnivået. (Hoel går ut fra at etterspørselen etter arbeidskraft avhenger av nominell lønn istedenfor reallønn. Jeg synes (2) virker mer naturlig i denne sammenheng, men Hoels konklusjoner står fast uansett hvilket alternativ man velger.) Fagforeningen antas også å kjenne hvordan prisnivået avhenger av lønssatsen:

$$(3) P = P(W)$$

og skattefunksjonen

$$(4) T = T(W)$$

der T er skattebeløp. Disponibel reallønn for lønnstagerne er da gitt ved

$$(5) R = (W - T(W))/P(W)$$

(1) maksimeres mhp. W gitt (2)–(5).

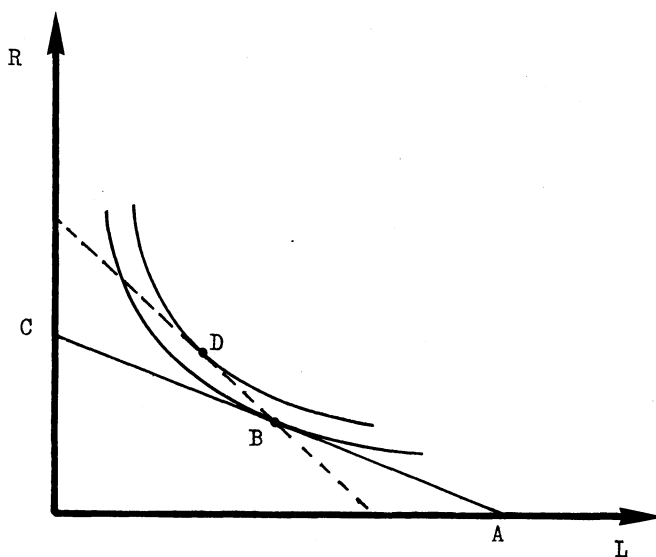
I stedet for å la nyttefunksjonen bli indirekte representert i et (L, W) -diagram som Hoel gjør, skal vi bruke et (L, R) -diagram. Kanskje er det lettere å se endringer i tilpasningen da, se fig. 1.

Kurven ABC er avledet av (2)–(5) og begrenser mulighetsområdet for fagforeningen. Den er for enkelhets skyld tegnet som en rett linje. Ved en bevegelse fra A i retning C øker W . W øker naturligvis raskere enn R da prisnivået også øker. Dessuten går en stadig større del av lønnen til skatt pga. skatteprogresjonen.

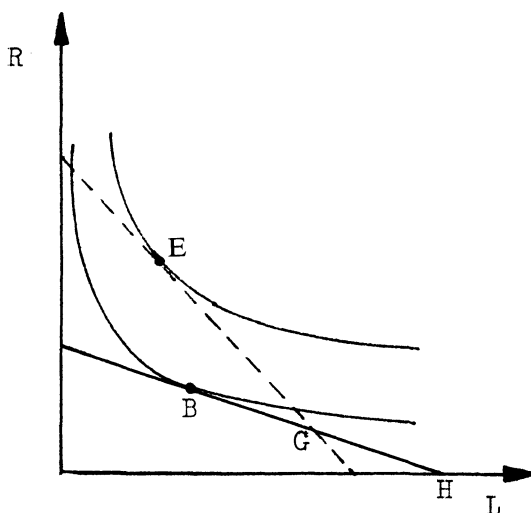
Tilpasningen finner sted i punktet B .

3.

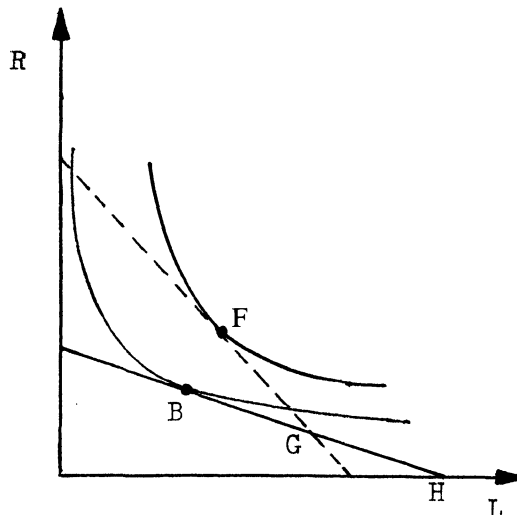
Hvis skattesystemet endres slik at marginalsikten reduseres, blir kurven ABC brattere. Lønnstagerne får beholde mer av en ekstra krone i lønn slik at man nå for en gitt nedgang i sysselsetting får større uttelling i disponibel reallønn. Den progresjonsreduksjon Hoel ser på, forutsetter at gjennomsnittsskatten skal være uendret for lønnen som gjelder i punktet B . Det betyr at kurven ABC dreies om punktet B , se stiplet linje på fig. 1. Ny tilpasning finner sted i punkt D . Dette innebærer redusert sysselsetting og høyere lønns- og prisnivå. Resultatet

Figur 1

(a)

(b)

Figur 2

gjelder uansett hvilken nyttefunksjon fagforeningen måtte ha, bare den er krummet tilstrekkelig den riktige veien.

Hoels tilfelle kan sies å være en måte å rendyrke partiell endring av marginalsatsen uten endring i skattenivået. Dette er imidlertid mulig å få til bare for dem som har lønn akkurat på dette nivå. I praksis har også fagorganiserte ulik lønn, og da vil de med lavere lønn måtte få større skattebyrde, og de med høyere lønn lavere skattebyrde. Skulle en gjennomgående senkning av marginalsatsene foretas i praksis, ville den nok bli foretatt slik at den medfører senkning også i gjennomsnittlig skattesats, iallfall i et visst område rundt lønnsnivået i punkt B. I så fall ville mulighetsområdet begrensning dreie seg om et punkt til høyre for B, f.eks. i punktet G i fig. 2(a) og (b). Hvis skatteomlegningen medfører redusert skatt på alle inntektstrinn, ville dreiningen skje om punktet H i figuren.

I fig. 2(a) har nyttefunksjonen en form som gjør at tilpasningen endres i samme retning som i fig. 1. I fig. 2(b) derimot vil redusert progresjon føre til lavere lønns- og prisnivå og økt sysselsetting.

Det er ingen grunn til uten videre å tro at tilfelle (a) er mer sannsynlig enn tilfelle (b).

Hoels skatteomlegning gir forøvrig ikke uendret skattenivå fra gammel til ny tilpasning. Siden gjennomsnittlig skattesats sannsynligvis vil være mindre enn den marginale også etter omlegningen, vil lønnstagerne i hans tilfelle ha en høyere gjennomsnittlig skattesats og betale et større skattebeløp i det nye tilpasningspunkt da de har fått høyere lønn.

Et annet spørsmål er hvordan skattenivået i makro påvirkes. Hver enkelt sysselsatt etter skatteomlegningen i Hoels tilfelle vil altså betale mer skatt, men samtidig blir det færre sysselsatte og prisnivået stiger. Det kan derfor ikke sies noe nærmere om endringen i hverken nominell eller reell skatteinngang. I tillegg kommer økte utbetalinger i form av arbeidsløshets-

trygd slik at effekten på de offentlige budsjetter også er ubestemt. Samme betraktninger gjør seg gjeldende også når skatteomlegningen skjer som i fig. 2. Det mest interessante ville kanskje være en skatteomlegning i retning lavere progresjon, men med uendret reell skatteinngang, eller uendret balanse i offentlige budsjetter. En slik analyse ville imidlertid kreve en mer spesifisert modell.

4.

Et avgjørende spørsmål er selvfølgelig hvorvidt nyttefunksjonen (1) er relevant. De siste par års tariff-forhandlinger har fokusert mye på å bevare kjøpekraften for gjennomsnittslønnstageren og øke den for lavlønnsgruppene. Det kan derfor virke som R er mer i fokus enn L som bakgrunn for fagforeningens lønnskrav.

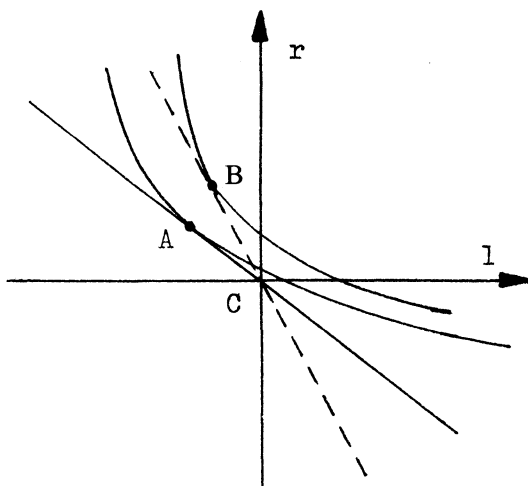
La $\check{R} = El.R$ mhp. W, som altså viser med hvor mange prosent disponibel reallønn øker når lønssatsen øker med 1%. La tilsvarende (6) $\check{P} = El.P(W)$ mhp. W, som viser med hvor mange prosent prisnivået øker når lønssatsen øker med 1%. Av (5) kan vi da utlede:

$$(7) \quad \check{R} = (1 - T') / (1 - \bar{T}) - \check{P}$$

der T' er marginal skattesats og $\bar{T}$ gjennomsnittlig skattesats. $\check{R}$ er naturligvis også en funksjon av W.

Betingelsen for at disponibel reallønn skal øke når lønssatsen øker, er da at høyresiden i (7) er større enn null. Det er ikke vanskelig å forestille seg talleksempler som gjør $\check{R} < 0$. Det er imidlertid lite sannsynlig at en slik situasjon ville bli akseptert av større grupper gjennom lengre tid. I stedet for å be om mindre lønn for derved å øke sin disponible reallønn, ville nok lønnstagerne heller forlange endringer i skattesatsene.

Gitt at $\check{R} > 0$, ser vi at jo større den marginale skattesats er i forhold til gjennomsnittsskattesatsen –

Figur 3

eller sagt noe løselig: jo brattere progresjonen er – desto større nominell lønnsøkning må til for å oppnå en gitt økning i disponibel reallønn.

5.

Hvis vi imidlertid godtar antagelsen om at fagforeningen foretar avveininger mellom disponibel real-lønn og hensynet til sysselsettingen når den bestemmer seg for hvilket lønnsnivå den vil ha realisert, kan det gjøres på andre måter enn ved (1). Vi antar nå at ved inngangen til en tariffperiode vurderer fagforeningen hvilke økninger i disponibel reallønn lønnstagerne har fått de senere år, hvordan den faktiske sysselsettingssituasjon er og evt. andre ting. Ut fra dette har den en nyttefunksjon, V , for kommende periode hvor *relativ økning* i disponibel reallønn og *relativ økning* i sysselsetting er argumentene:

$$(8) V = V(r, l)$$

der r og l angir relativ økning i henholdsvis R og L . Formen på funksjonen V vil altså kunne variere fra periode til periode og vil sannsynligvis avhenge av sysselsettingen ved begynnelsen av perioden som betraktes. Fagforeningen antas å kjenne relasjonene (6), (7) og etterspørselselastisiteten for arbeid som vil gjelde i perioden:

$$(9) \dot{L} = El. L(W/P) \text{ mhp. } W$$

(8) skal da maksimeres mhp. W under hensyntagen til (6), (7) og (9). I fig. 3 skjer tilpasningen i punktet A. Linjen gjennom AC – for enkelhets skyld tegnet rett – er mulighetsområdets begrensning.

For å lette sammenligningen med foregående tilfelle antar vi at det ikke skjer noen endring i produktivitets- og etterspørselsforhold som endrer sammenhengen mellom R og L fra innværende til neste periode. Mulighetsområdets begrensning går da gjennom origo.

Det er her ikke opplagt at fagforeningen vil tilpasse seg i origo, dvs. bevare status quo. Slik figuren er tegnet, ønsker fagforeningen for kommende periode en viss økning i disponibel reallønn på bekostning av noe mindre sysselsetting.

En skatteomlegning etter Hoels forutsetninger vil nå innebære en dreining av linjen gjennom AC, ikke om punktet A, men om det punkt hvor lønnen holdes konstant, altså punkt C i fig. 3. Med preferanser som i fig. 3 innebærer en reduksjon av marginalsattesen – og samtidig med opprettholdelse av gjennomsnittsskattesatsen for lønnen i utgangspunktet – økt sysselsetting og lavere lønns- og prisnivå (og dermed bedre betalingsbalanse). Det er også mulig at nyttefunksjonen har en slik form at det nye tilpasningspunktet blir liggende til venstre for A. Bare hvis tilpasningen før skatteomlegningen finner sted i punkt C, holder Hoels konklusjon med sikkerhet også med nyttefunksjonen V . Med opprinnelig tilpasning til høyre for C, virker Hoels resultat sannsynlig. Ved en mer rundhåndet skatteomlegning i likhet med i fig. 2 ville mulighetsområdets begrensning dreie seg om et punkt til høyre for C. Virkningen av skatteomlegningen ville da være usikker selv om tilpasningspunktet opprinnelig var i C i fig. 3, parallelt med resultatet i fig. 2.

Nyttefunksjonen $V(r, l)$ kan forsåvidt også skrives som en funksjon av R og L . For perioden t har vi $V_t(r_t \uparrow l_t) = V_t((R_t - R_{t-1})/R_{t-1}, (L_t - L_{t-1})/L_{t-1}) = Z_t(R_t \uparrow L_t)$

da R_{t-1} og L_{t-1} forutsettes gitt ved inngangen til periode t . Det som adskiller dette tilfelle fra Hoels tilfelle, er at et dynamisk element er brakt inn slik at $Z_t(\cdot)$ forandres fra periode til periode. Det betyr at status quo ikke nødvendigvis opprettholdes selv om etterspørselsforhold, prisreaksjoner og skatteregler er uendret.

Hoel nevner intet om tidsfaktoren, men la oss nå allikevel tolke nyttefunksjonen $U(R, L)$ i hans tilfelle som identisk med $Z_t(R_t, L_t)$. Da innebærer hans forutsetning om skatteomlegningen at man skal opprettholde konstant gjennomsnittlig skattesats for det nye lønnsnivå fagforeningen – utelukkende som resultat av endrede preferanser – ville ha etterstrebet i kommende periode hvis skattesystemet hadde vært uendret, altså en dreining av mulighetsområdets begrensning om punkt A i fig. 3. En slik skatteomlegning virker enda mer urealistisk i praksis enn i tilfellet med statiske preferanser.

6.

Til oppsummering kan vi si:

1. Settingen er et samfunn med en samlet, omfattende fagforening som får det som den vil mhp. lønnsnivå. Fagforeningen er opptatt av lønnstagerens disponible reallønn og sysselsettingen, og

- bestemmer lønssatsen optimalt ut fra sin nyttefunksjon gitt etterspørselsforhold, prisreaksjoner og skatteregler.
2. Hoels konklusjon om høyere lønns- og prisnivå, lavere sysselsetting og svekket betalingsbalanse ved redusert marginal beskatning er for det første avhengig av en meget streng – og vel politisk urealistisk – forutsetning om hvordan skatteomlegningen skal finne sted. Med mer «realistiske» forutsetninger her kan det ikke trekkes entydige konklusjoner.
 3. For det annet er resultatet avhengig av en statisk nyttefunksjon. Med en dynamisk nyttefunksjon kan det generelt ikke trekkes entydige konklusjoner om virkningen av redusert marginal skatt – selv med Hoels forutsetning om skatteomlegningen.
 4. Personlig synes jeg en dynamisk nyttefunksjon virker mer overbevisende enn en statisk. Men dette er spekulasjoner. Det empiriske materiale man har for å uttale seg om fagforeningers nyttefunksjoner er foreløpig uhyre spinkelt.
-

SVAR FRA MICHAEL HOEL

I min kommentar i Sosialøkonomens oktober-nummer innledet jeg med å si at jeg ikke ville ta opp alle sider ved problemstillingen om skatteprogresjon og lønnsdannelse. Jeg er derfor glad for at Tor Hersoug med sitt innlegg har bidratt med flere synspunkter om dette viktige emnet. Selv om jeg i hovedsak er enig med Hersoug's fremstilling, vil jeg gjerne komme med et par merknader.

Med utgangspunkt i en økonomi hvor en sterk fagforening fastsetter lønnsnivået ut fra en avveining mellom realdisponibel inntekt og sysselsettingsnivå, vil en skatteendring alltid ha tre effekter. For det første vil en skatteendring kunne påvirke etterspørselsfunksjonen for arbeidskraft (Hersoug's relasjon (2)). Denne effekten har både Hersoug og jeg sett bort fra, ut fra tanken om at skatteendringen foretas samtidig med andre politikk-endringer, slik at virkningen på etterspørselsfunksjonen for arbeidskraft nøytraliseres. For det andre vil en skatteendring ha en «substitusjonseffekt», ved at lavere marginalskatt øker «prisen» på å opprettholde høy sysselsetting. Det er denne substitusjonseffekten jeg har rendyrket ved min spesielle utforming av skatteendringen. For det tredje vil en skatteendring ha en «inntektseffekt», ved at lavere skattenivå gjør det mulig og ønskelig både å øke den realdisponible inntekten og sysselsettingen.

Som nevnt så jeg i min kommentar på en skatteendring som bare har en substitusjonsvirkning, men hvor inntektsvirkningen bortfaller siden skattenivået ble holdt konstant. Tor Hersoug ser i sitt innlegg på skatteendringer som for det gjennomsnittlige fagforeningsmedlem både senker marginalskatt og gjennomsnittsskatt. For en slik skatteendring vil substitusjonseffekten trekke i retning av lavere sysselsetting (og høyere reallønn før skatt), mens inntektsvirkningen vil trekke i retning av høyere sysselsetting (og lavere reallønn før skatt). Den samlede virkningen på sysselsettingen blir derfor a priori ubestemt, noe som også går frem av Hersoug's figurer 2 og 3.

Så langt er Hersoug og jeg enige. En viktig konklusjon som følger av dette er at en skattesenkning slett ikke behøver å gi lavere reallønn før skatt, slik det ser ut til enkelte politikere tror.

I sin oppsummering hever Hersoug at skatteomlegningen som jeg betrakter er politisk urealistisk. Videre hevder han at mine konklusjoner ikke uten videre er gyldige hvis fagforeningen har en dynamisk nyttefunksjon. Jeg kan være delvis enig med Hersoug om disse to poengene hvis vi med skatteomlegging mener *endring i skatteregler fra ett år til et annet* (f.eks. fra 1981 til 1982). En vel så interessant sammenligning er imidlertid en *sammenligning av alternative skatteregler for et fremtidig år* (f.eks. for 1982). En skatteomlegging av typen jeg ser på kan da være en endring i forhold til et «referanseskattesystem» for det fremtidige året. Dette referanseskattesystemet – så vel som endringsforslaget – kan godt ha lavere skattenivå enn skattesystemet som gjelder på planleggingstidspunktet. Videre vil verken referanseskattesystemet eller endringsforslaget være offentlig publisert så lenge statsbudsjettet ikke er fremlagt, dermed oppstår heller ikke «bindinger» i form av at (nesten) ingen må tape på endringsforslaget i forhold til referanseskattesystemet.

Når en omlegging av skattesystemet tolkes som beskrevet over, vil Hersougs innvendinger mot realismen av mine forutsetninger og gyldigheten av mine konklusjoner ikke lenger være relevante: Det er da fullt mulig å sammenligne skattesystemer med ulik bratthet av de rette linjene i Hersoug's figurer 2 og 3, som alle går gjennom tilpasningspunktet for referanseskattesystemet (punkt B i figur 2 og punkt A i figur 3). Min opprinnelige konklusjon er da fremdeles gyldig: Jo mindre progressivt skattesystemet for det fremtidige året er (for gitt gjennomsnittsskatt for det gjennomsnittlige fagforeningsmedlem), jo sterkere vil lønns-, pris- og reallønnsstigningen frem til dette året være, og jo lavere vil sysselsettingen og driftsbalansen i dette fremtidige året være.

Ressursregnskap

AV
HANS VIGGO SÆBØ

Steinar Strøm har i et innlegg tatt for seg Stortingsmelding nr. 102 (1980–81) om ressursregnskap og ressursbudsjettering (Sosialøkonomen nr. 7). Meldingen er utarbeidet av Miljøverndepartementet, og trekker opp linjene for den videre framdriften og organiseringen av et system for ressursregnskap og -budsjettering.

Arbeidet med ressursregnskap har pågått i Statistisk Sentralbyrå siden januar 1978. Byrået har ansvaret for utvikling og drift av dette regnskapet, mens Miljøverndepartementet har ansvaret for ressursbudsjetteringen. Strøm kommenterer både regnskapet og budsjetteringssiden.

De viktigste resultatene fra Byråets arbeid med ressursregnskap er presentert i en egen publikasjon: «Ressursregnskap» – Statistiske analyser nr. 46 (200 sider). Denne publikasjonen gir et bedre grunnlag enn Stortingsmeldingen når en skal vurdere innholdet i *ressursregnskapet*. Her vil jeg bare gi korte kommentarer til Strøms innvendinger mot dette systemet.

Det er riktig at ressursregnskapet inneholder mye og også detaljert informasjon. Dette har imidlertid lite med antall ressurser som er behandlet å gjøre. Til nå har Byrået utarbeidet regnskap for energi, fisk og areal, mens ressursregnskapsmodellen i tillegg er utprøvd for skog og enkelte mineraler.

Det må også understrekes at ressursregnskapet i liten grad inneholder nye og mer detaljerte data enn de som allerede fins, det er som regel snakk om en tilrettelegging og samordning av data fra ulike kilder. Regnskapet vil derfor gjøre det *lettere å få oversikt* over flere sider ved tilstand og bruk av de enkelte ressursene.

Stor detaljeringsgrad vil ellers være nødvendig i grunnlagsmaterialet dersom f.eks. data skal kobles til (disaggregerte) økonomiske modeller (som MODIS). Dette gjelder data for energiforbruk som må brytes ned på et stort antall næringer. Det er imidlertid ikke gitt at data skal *presenteres* på et så detaljert nivå som de foreligger i grunnlagsmaterialet.

Som Steinar Strøm selv påpeker, har en alltid brukt fysiske enheter når en har diskutert og planlagt ressurspolitikken. Vannkraftutbygging diskuteres i Twh utbygd vannkraft, oljeutvinning i millioner tonn oljeekvivalenter, skogavvirkning i millioner m³, torskekvaliteten i tonn fisk osv. Fagfolk på de ulike områdene er vant til å bruke disse enhetene, og det er derfor rimelig at ressursregnskapene føres i fysiske

enheter. Dette betyr selvsagt ikke at en ikke skal gi informasjon om priser og verdier der dette er praktisk mulig og samtidig viktig for ressursforvaltningen. Ressursregnskapet for materialressursene (energi, fisk, skog og mineraler) skal kunne knyttes til Nasjonalregnskapet. En har derfor brukt de samme prinsippene for sektor- og vareinndeling. Arbeidet med å samordne de to regnskapstypene vil derfor bl.a. bestå i å lage parallelle regnskap i fysiske og økonomiske enheter.

Økonomiske aspekter er ikke minst viktig når det gjelder naturbeholdningene. Selv om vi foreløpig ikke har arbeidet med å verdsette disse beholdningene (i kroner), har vi så langt det er mulig forsøkt å gi oversikt over de *drivverdige reservene*.

Det som står om fysiske enheter kontra pengeenheter i meldingen må ellers sees i sammenheng med aggregeringsproblemene: Til hvilken grad og i tilfelle hvordan er det fornuftig å aggregere de ulike naturressursene?

I hovedsak har vi ikke aggregert varene i ressursregnskapet. Dersom en enkelt vare består av ulike kvaliteter (f.eks. «fast» og «tilfeldig» kraft) er dette angitt.

Der vi har aggregert har vi også brukt fysiske mål. Dette gjelder f.eks. ved aggregering av ulike energivarer, hvor vi har nyttet energienheten Joule. En slik aggregering er ikke problemfri, men kan være nyttig dersom en f.eks. skal undersøke mulighetene for substitusjon mellom energivarer.

En fullstendig aggregering av alle ressursvarer i fysiske mål er ikke mulig. Aggregerte strømmer av varer og tjenester slik disse beskrives i økonomien kan derfor bare angis i pengeenheter. Det som er påpekt i meldingen er bare at verditallene for de enkelte naturressursene ofte ikke er gode nok til vårt formål når vi skal få fram utviklingen i ressursbruken. Dette gjelder selv om verdiene er angitt i faste kroner, og kan skyldes at:

- i) Verdien i faste kroner avspeiler ikke reell mengde på en nøyaktig nok måte, da foreliggende prisindekser er beregnet på grunnlag av representantvarer med vekter som vanligvis holdes konstante i en årrekke.
- ii) Prisen trenger ikke avspeile *kvaliteten* av varen, da representantvarene ofte gir uttrykk for vareleveranser med et sterkt innslag av prisdiskriminering.

Ved beregning av engrosprisindeksen for varen «brenselstoffer, brenselolje og elektrisk kraft» inngår f.eks. 184 representantvarer med konstante vekter fra 1974. De ulike «varene» som utgjør elektrisk kraft består av et konglomerat av tariffier som ikke nødvendigvis avspeiler kostnadene ved produksjon og overføring av kraften.

Alt i alt så er spørsmålet om fysiske enheter eller pengeenheter ikke et spørsmål om enten eller, men

et spørsmål om å velge det mest hensiktsmessige til ulike formål. En vil i praksis arbeide med begge typer enheter. Noe av poenget med ressursregnskapet er nettopp å gi grunnlag for samordning av ressursplanlegging og makroøkonomisk planlegging, og dermed også minske kløften mellom de miljøene som nytter fysiske og de som nytter økonomiske enheter i sin planlegging.

Veiledning for bidragsyttere

Sosialøkonomen er et frittstående fagtidsskrift som tar sikte på å bringe stoff om aktuelle næringsøkonomiske spørsmål og økonomisk politisk debatt såvel som teoretiske og prinsipielle samfunnsøkonomiske spørsmål. De vitenskapelige bidrag bør gjøres tilgjengelige også for ikke-spesialister. Spesielt bør bruk av matematikk gjøres slik at leseren kan følge hovedtrekkene i resonnementer og konklusjoner uten å sette seg inn i matematikken. Eventuelt kan tekniske appendikser overveies. Manuskripter må tilfredsstillende følgende krav:

1. Innlevering

Alle manuskripter må innleveres i 2 eksemplarer. Debattinnlegg og kommentarer må være ferdigbehandlet av redaksjonen senest den 15. i måneden før utgivelsesmåneden. Andre typer innlegg (artikler, bokaanmeldelser m.m.) vil normalt ha lengre trykkestid. Alle innlegg sendes til Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26 IV, Oslo 1.

2. Form på manuskript

Manuskriptet skal være maskinskrevet med dobbel linjeavstand. For aktuelle kommentarer og artikler skal det vedlegges et fotografi av forfatteren (passfoto). For artikler skal det dessuten følge et resymé på ca. 100–300 ord og biografiske opplysninger. Resyméet skal være poengrettet og i en direkte form, og artikkelens problemstilling og hovedkonklusjoner skal fremgå av resyméet. De biografiske opplysninger som ønskes er utdanning, eksamensår, viktigste arbeider/arbeidsfelter, nåværende stilling og arbeidssted.

3. Fotnoter

Bruken av fotnoter bør begrenses så mye som mulig. Fotnotene nummereres fortløpende. Fotnoter legges ved fortløpende på eget ark.

4. Figurer og tabeller

Figurer og tabeller settes på egne ark og nummereres hver for seg fortløpende. De skal ha korte, beskrivende titler. Figurer må lages i en slik standard at de egner seg for fotografisk reproduksjon. I teksten henvises det til figur/tabell nr. og tittel, ikke som «figuren nedenfor viser».

5. Referanser

Som referansestil brukes forfatternavn og årstall i teksten: Frisch (1962). På eget ark ordnes referansene alfabetisk. Det oppgis full tittel og tidsskrift volum/nr. eller forlag/utgiversted; Frisch, R. (1962): *Innledning til produksjonsteorien*, 9. utgave, Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø.

6. Bruk av matematikk

For å lette settingen, skrives formler mest mulig på samme linje:

$$a/b, \text{ ikke } \frac{a}{b} \sum_{i=1}^n, \text{ ikke } \sum_{i=1}^n$$

Fot- og toppskrifter kan brukes, men det bør også vurderes om ikke formen $a(t)$ er like god som a_t .

Formler og symboler som brukes, legges ved på eget ark.